

TÄNA- PÄEV

NR 8 AUGUST 1936

Meeldiva välimuse

tagab riietus, valmistatud

A.-s. „Tekla“

riidekaupadest

KAUPLUSED:

TALLINN, Suur Karja 15
TALLINN, Pärnu mnt. 6 (enne Valli 10)
HAAPSALU, Ehte 6
KURESSAARE, Kauba 2
MUSTVEE, Tartu 14
NARVA, Peetri pl. 2
PETSERI, Kaubarida 6-7
PÄRNU, Vee ja Pika t. nurgal
RAKVERE, Turuplats
VALGA, Kesk 14
VILJANDI, Tartu 6-a
VÕRU, Jüri 5-a

*Jälgige uudisväljapanekuid meie kaupluste
vaateakendel*

TÄNAPÄEV

NR. 8

AUGUST 1936

II AASTAKÄIK

- K. Konik :
Haridus- ja välispoliitikast
- E. R. :
Jälle »varjaagid«
- J. Sisask :
Rahvusvaheline ühistegevus
päev
- A. H. Tammsaare :
Suvitaja mõtted
- Alle Gretto :
Hiir sünnitas musta mäe
- A. Annist :
Muljeid Venest
- A. Hanko :
Tuleviku õhusõda
- M. Laarman :
Mis saab Jaani kirikust
- M. Päss :
Luiga, Olesk, Koort
- T. Grünthal :
A. Luiga 50 aastane
- Nemo :
Koer ja ta peremees
- Fr. Tuglas :
Suvises Soomes
- A. Säärts :
Mustlase laul
- O. Luts :
Sügis (järg)
- A. Adson :
Möödunud hooaeg Tallinna
teatreis
- J. Vahtra :
Kunstikroonika
- A. Vilms :
Pessimisti optimistlikke
mõtteid
- V. Poska-Grünthal :
Meie koolid
- Skaut Toots :
Paralepa laager
- Kirjandus

Suveidülle

Foto Hinto

Haridus- ja välispoliitikast

Nõiarang, milles meie hariduspoliitiliselt ligi 3 aastat liikusime ja peaaegu võhikulisi katseid tegime, kadus hiljuti nagu värskel lumi päikese paisel ja rõõm valdas iga haridusesõpra, kui lehtedest luges, et praegune härra haridusminister alghariduse tüveks meil peab 6-klassilist algkooli. Selle üle on ammu ja kaua vaieldud, kuni jõuti otsusele, et algkool kehtku meil 6 aastat. Pealegi kus mitmel pool teisel see aeg on pikem. Mitte relvadega ei suuda meie kaitsta oma iseseisvust ja vabadust, vaid ainult rahva üldine haridusnivoo annab meie rahvale jõudu vastu panna kitsastel ja rasketel aegadel. Meie ei oleks mitte üle elanud 200-aastast vene valitsust, kus vahetevahel puhusid tugevad survetuuled, kui eesti rahvas poleks olnud haritum vene rahvast.

Samuti rõõmustav on härra ministri teadaanne, et 6-aastasele algkoolile järgnev keskkool on 4-aastane, kust siis erilistel korraldustel pääseb kutsekoolidesse. Kümme aastat koolielu annab noorele inimesele juba ümmarguse hariduse ja sellega võib iga haridusesõber täiesti rahul olla.

Nüüd seisab veel lahendamata küsimus, kas keskkoolist ülikooli pääsemiseks vajame üht või kaht gümnaasiumi klassi. Mina asusin kuni viimase aastani seisukohal, et jätkub ühest viiendast klassist. Kuid pikema kaalumise ja ülikoolieluga enamsüvenenud tutvunemise järele olen ma jõudnud teisele seisukohale. Pooldan praegu härra direktor Mägrakeni kava, kus ette on nähtud 2 gümnaasiumi klassi ja seda mitmel põhjusel. Kõigepealt — eestlane noores eas minu kogemuste järgi areneb aeglasemalt kui sakslane, juut jne. Kui ta aga jõuab teatavatesse aastatesse, siis muutub tema vastuvõtlikkus kiiresti palju suuremaks ja ta jõuab võrdse õppimise juures mööda oma endistest teisest rahvusest koolikaaslastest. Siis olen ma oma ülikoolitegevuses veel tähele pannud, et liiga noorelt, 17-aastaselt, ülikooli astujatest väga väike protsent lõpetab oma eriala ettenähtud normaalajaga. Suur osa neist moodustab aga just selle kontingendi üliõpilastest, kes normaalajast viibivad poole rohkem ja veelgi kauem aastaid ülikoolis, mis on neile enestele kui ka rahvamajanduslikult kahjulik. Minult, kui ma veel olin dekaan, nõudis tungivalt üks meie tuntud härra, et võtku ma tema laps, kes 16½-aastaselt on lõpetanud keskkooli, ülikooli. Mina vastasin, et see on seadusevastane ja et ülikoolis pole ühtki võimu, kes tuleks vastu tema soovile. Pealegi näitasin ma temale varajase ülikooli astumise pahesid. Nende

peale ta ainult muigas ja vastas, et tema laps on andekas. Minu kogemuste ja arusaamise järgi parimaks ülikooli astumise eaks eestlasel on 20 aastat. Siis lõpetab suur enamus ülikooli õigal ajal ja ülikool vabaneb sellest ballastist, mille all õppe-tegevus praegu kannatab, ja mis teeb arvuliselt välja umbes $\frac{1}{3}$ üliõpilastest.

Kuna ma suurt rõhku ei pane selektsiooni eksamitele laste juures, pean ma tingimata vajalikuks eksami keskkoolist gümnaasiumi pääsemiseks. Siis kaovad iseenesest mitmed pahed, milliste olen tähelepanu juhtinud, ja meil pole enam vaja ette võtta üliõpilaste arvu piiramist, mida ei saa pidada heaks nähtuseks.

*

Härra välisminister F. Akel on andnud ajakirjanduse esindajatele seletuse meie välispoliitikast. Kõigepealt härra minister toonitab meie rahu-tahet, seejuures nimetades meie sõbralikke suhteid idanaabriga, Poolaga, Saksamaaga jne. On selge, et edeneda ja areneda meie võime ainult rahuliku elu juures. Silmas pidades Saksamaa ennenägematut relvastust, samuti Mussolini närvlikkust ja Poolat, kus Zaleski asemele tulid teised isikud ja kus natsionaaldemokraadid vägedejuhatajaga eesotsas nõuavad kursi muutmist, on vaevalt arvata, et nimetatud riigid tõsiselt kaasa tunneksid meie rahupüüetele. Edaspidi minu arusaamise järgi tuleb meil palju teravamini kui seniajani jälgida meie suure idanaabri poliitikat, mis viimasel ajal tugevasti on hakanud tüürima demokraatliku ja konstitutsionaalse korra poole. Hiljuti Vene Rahvakomissaride Nõukogu ja Stalin kiitsid heaks uue konstitutsiooni projekti. 25. nov. on kokku kutsutud Sovjettide Suurnõukogu ja kui projekt ka selle poolt leiab heakskiitmise, hakkab ta seaduslikult maksma. Selles projektis on ette nähtud laialdaste rahva õigustega parlamentaarne kord. Kõrgeim Sovjet ehk teise sõnaga parlament on kahekojaline. Ta valitakse üldistel salajastel valimistel 4 aastaks. Valimisõiguse omavad kõik Vene kodanikud, kes on jõudnud teatavasse ikka. Siis on konstitutsioonis ette nähtud iga kodaniku täielik sõnavabadus. Suur-sovjetil on täielik seadusandlik võim kui ka seadusalgatuse õigus. Ka valib ta ja vallandab tarbekorral administratiiv-võimu, s. o. määrab ametisse rahvakomissarid jne. Vene riik koosneb selle projekti järgi nii ja nii paljudest sovjet-vabariikidest, kellel igaljuhul on omaette administratsioon. Föderatiivse riigi sisemine kord

Jälle „varjaagid“?

on lühidalt järgmine. Kogu väliskaubandus jääb nagu praegugi riigi monopoliks. Riigi käes on ka kogu pangandus, sovhoosid, tööstus kui ka praegune korterikorraldus linnades. Edasi on antud suured õigused kollektiividele, näiteks antakse küla-kollektiividele maa ühiseks harimiseks jäädavalt. Seaduses on ette nähtud ka eraomanduse õigus, kuid ainult sellisel määral, kus ei tarvitata võõrast tööjõudu. Juba sellest lühikesest ülevaatest selgub, et võim läheb rahva kätte ja minu arusaamise järgi tuleks süvendada senist heanaaberlikku vahekorda. Edasi härra minister toonitab täielikku erapooletust meie lähemate kui ka kaugeimate naabritega, ühtlasi rõhutades Balti riikide liidu tähtsust. Erapooletuse deklareerimine ja Balti riikide liidu propageerimine minu arusaamise järgi pole kooskõlas. Liidu liikmena oleme tahehtmata sunnitud ajama liidu poliitikat, mis vaevalt lubab jääda erapooletuks. Juba silmas pidades Leedut, peame tunnustama, et tema vahekord oma lõuna- ja läänenaabriga seniajani pole olnud kõige parem. Kas nüüd suudetakse jõuda lepinguni Poolaga, on veel teadmata ja ei ole ette näha, kui suur lepingu sõlmimise korral saab olema viimase ulatus. Saksamaaga on vahekord seni olnud sama keeruline Memeli provintsi pärast ja raske on arvata, et vahekord muutuks paremaks, küll aga võib ta minna veelgi halvemaks.

Edasi rõhutab härra minister, et hädakorral tuleb meil kõikide oma jõududega kaitsta oma iseseisvust ja rippumatust. See on iseenesestkimõistetav, kuid küsimus seisab selles, kui kaugele meie omad jõud ulatuvad. Minu arusaamise järgi ei suuda meie kui ka iga teine väikeriik end kaitsta oma jõududega kuigi kaua ja ei pääse mööda abiotsimisest teistelt suurematelt riikidelt, kes on huvitatud meie iseseisvusest ja rippumatusest. Olen eelpool juba tähendanud, kui tähtis on meie vahekord suure idanaabriga. Poolast, kelle vahekord naabritega praegusel ajal, välja arvatud Saksamaa, pole mitte kõige parem, pole meil lootust saada kaitsjat. Pealegi jätab sisemine kord Poolas praegu palju soovida, kui silmas pidada siin ja seal puhkevaid rahutusi ning asjaolu, et suur osa valitsuse vastasrinna juhtivatest jõududest viibib vanglates. Ei või ka arvata, et Saksamaa jäädavalt unustaks koridori, mis lahutab Ida-Preisimaa riigist. Mitte paremaid väljavaateid ei anna meile abiotsimine Saksamaalt ja Itaalialt, kes seniajani ei ole tundnud ega üles näidanud erilist huvi meie iseseisvuse ja rippumatuse vastu. Küll aga oli meie iseseisvusest huvitatud Inglismaa, kelle nimetamine aga härra ministri seletustes mulle pole silma paistnud. Peale Soome andis just Inglismaa meile abi relvastuse alal ning kinkis meile 2 Venelt äravõetud destroyerit. Minu arusaamise järgi on meie iseseisvuse nurgakiviks olnud viimase tunnustamine Inglismaa poolt. Sellepärast „caveant consules ne quid republica detrimenti capeat“.

K. Konik

Vanad ajaraamatud kõnelevad koomilisest seigast, et muiste ei olevat maarjamaalased ise osanud end valitseda, ning kutsunud siis endile isandad võõrsilt. Nüüd näib korduvat sama lugu: Virumaa põlevkivitöösturid hädaldavad, et meil ei jätku omal maal töölisi nende kaevanduste jaoks ja on vaja neid võõrsilt sisse vedada.

Nii palju on meil praegu suurtööstust peale Tallinna vabrikute, kui on Viru tsemendi- ja õlivabrikud koos kaevandustega, ja nüüd juba lennutatakse suuri sõnu, et nendegi jaoks ei jätkuvat meil töökäsi! Mis viga on siis mujal kõnelda meist kui asustamatust maast, kuhu tuleks saata oma rahva ülejäägid, kui meie ise seda ainsamatki suurtööstust ei jõua oma inimestega käigus hoida!

On uskumatu, et asi tõepoolest nii hull olla võiks. Meil peaks jätkuma oma inimesi veel suuremgi tööstustõusu jaoks, kui oleme üle elanud seni ja meie ei usu enne vastupidist, kui ei ole seisukorda põhjalikult uuritud ega tööjõu puudust tõestatud. Otse ümberpööratud peaks olema seisukord: meil on kindlasti veel väga palju töötuid, kellele tegevust anda tuleks. See asjaolu, et tööbörsidel enam töötahtjaid registreeritud ei ole, ei tõenda veel, et meil tööpuudus oleks kadunud. Suurem osa töötisijaid ei lähe end harilikult sinna kirja panema, vaid otsivad ise omal käel teenistust. Ärgu nähtagu ainult neid üksi, kes tööbörsil käivad kisa tegemas, vaid otsitagu palju enam neid teisi, kes vaikivad ja sageli sealjuures palju kibedamat tööpuudust kannatavad.

Meil ei ole Viru kaevandused endale kindlat kaevandustöölise hulka seni nähtavasti kasvatanud ega seda teha püüdnudki. Millega muidu seletada nii suurt rändavate tööliste hulka seal kaevandustes, kes alatiselt otsivad endale paremaid töötingimusi. Kaevandused peaksid mõtlema palju enam heakorra tõstmisele oma rajoonis, turgudel ja kauplustes hindade normaalsel tasemel hoidmisele, korterikriisi lahendamisele ja raskele mäetööle vastavalt palkasid maksma. Siis muutuks rändav töölisperere palju kindlamaiks töölisiks selles käitises, ta saaks paikseks, asuks normaalselt oma perekonnaelu korraldama ning oleks tööstusele „oma inimene“. Ja kahtlemata leiduks siis ka palju enam inimesi, kes sinna lähevad ning jäävadki.

Tegelikult ei ole kaevandused ja õlivabrikud endile enne kodumaalt töölisi otsinud, kui nad kohe (ja kõige imelikum, vastpukkenud palgavõitluse ajal!) asuvad luba nõutama võõraste tööliste välismaalt sissevedamiseks. Meil on vaevalt üle maa teada, et „Viru Ruhr“ nii piiramata arvul

RAHVUSVAHELISE ÜHISTEGEVUSPÄEVA

pühitsemisest võtavad osa kõik kultuurrahvad; see on igal suvel juulikuu esimesel laupäeval korduv vaba omaabi võidupüha. Ühtlasi omavaheline ülemaailmaline solidaarsuse-avaldamine suures ühistegelaste peres.

4. juulil kogunes Eesti ühistegelaste pere Karksi-Polli ühisele suvepäeva-pühitsemisele. Kõnedes toonitati üksikute ühistegelaste püsivat taht aatelise töö juures ja juhiti ka tähelepanu sellele, et igal ühistegelasel pole õnnestunud oma suurt töövilja näha ja selle juurde jääda. Ajalehed avaldasid terve rea tähelepanuväärivaid artikleid ühistegevuse osatähtsusest meie eramajanduses.

Praeguse keerulise sotsiaalse ja majandusliku elu lema, kuid küllaldaselt tugev ühinenult teistega, raju juures on üksik inimene jõuetu oma hüvede eest võit-

töölisi vajab korraliku tasu eest oma kaevandustes ja vabrikutes; seda tuleks aga teha ning püüda puuduvat tööjõudu kõigepealt otsida kodumaalt.

Praegu näib ainult, et juba kriisist üle oleme. Vaadake ette, et see pettepiilt ei oleks! Seisukord on alles õige pisut paranenud ja n e n d e žestide jaoks — välismaa tööliste sissevedamiseks — ei peaks küll mingit põhjust olema. Ja ainuüksi töösturi tasku huvides odavamalt tööjõudu, kui on omad töölisel, väljast sisse vedada ei peaks küll nüüd enam kusagil lubatud olema.

„Kiviõli“ käitis on ju algusest peale tuntud kui „Püha Venemaa“ pagulaste pesa; ei ela meie kodumaal vist kusagil neid paksemalt kui seal ja ei peaks unustatud olema need sagedased nurinad, mis seal sellepärast eestlaste keskel on tekkinud. Ning nüüd on „Kiviõli“ vabrik jälle see, kes on algatanud pagulaste niikuinii suure hulga suurendamise tarviduse ja ilma reaalse põhjendusega.

Täiesti aluseta on jutt, et Poola söekaevur oleks vilunum tööline kui oma kodumaa lihttöölise. On kindlasti suur vahe sealsete söekaevanduste ja meie põlevkivikaevanduste vahel; neid siia tuues aga tuleb umbkeelsetele loomulikult ka nendekeelsed tööjuhid ja kümnikud ning muud ametnikud palgata — eks sünni seegi jälle igasuguste pagulaste huvides.

„Viru Manchesteri“ suurvabrikute ja kaevanduste ümber on linnad tekkimas, kus elu palju hoogsamalt tuksub kui paljudes meie provintsi-linnades. Kui seal hoolitseda korralikkude elutingimuste eest, et perekondadega paikselt elada saab, siis leidub kindlasti omi inimesi, kes sinna lähevad. Otsitagu ainult neid ja ärgu virisetagu omaette.

Pagulaste arvu suurendamise ja varjaagide sissevedamise tarvidust meil aga kindlasti ei ole.

E. R.

des seda vabale omaabile. Meiegi lähemas minevikus oli meie päästjaks sakslaste majandusliku ja venelaste vaimse surve alt omaabi, — meie ühistegelised rahaasutised, millised hiljem arenedes panid aluse Eesti suurpangandusele.

Kodaniku vaba omabi on võimas rely, iseäranis nüüd, kus maailm elab üle murrangut, mis tingitud majanduselu korraldamatusest. Ühel pool toodete üliküllus ja nende hävitamine hindade säilitamiseks, — teisel nälg ja tööpuudus. Kuld — maailma ebajumal — põgeneb ühest riigist teise. Seda kindlamini peaks inimkond nüüd organiseeruma ja lootma rohkem oma jõu ja tahte peale. Praeguse aja suured poliitilised katastroofid on tingitud majanduslikkude hüvede mittevärdsest jaotusest ning suurkapitali saagihimust, mis ei hooli inimkonna heakäekäigust ning üldsuse huvidest.

Koguni meie kaupmeeskond on arusaamisele jõudnud vaba omaabi tähtsusest ja hakanud organiseeruma. Ta on pidanud terve rea maakondlikke koosolekuid ja tunnustanud tarvilikuks ühise keskuse ja sisseostu-organiloomise, kuna senised keskused ei ole suutnud teda rahuldada.

Muidugi ei peaks see erakaupmeeste organiseerimine sihitud olema meie ühistegevuse vastu, vaid erakaupmehed, ühistegevus ja riik peaksid omavahel sõbraliku koostöö mooduse leidma, et üheskoos meie majandust üles ehitada väliskapitali hädaohtliku ülevõimu vastu.

J. Sisask

Kodutütred Reiu laagris. Üleval: hommikune võimlemine, all: kodutütarde instruktoreid laagris

Foto Hinto

SUVITAJA MÕTTED

A. H. TAMMSAARE

Õieti ei peakski suvitajal mõtteid olema, sest mõtetega suvitus on üsna algeline toiming ja temas takerduvad kas professorid oma raamatuvirnadega või naised, kes katsuvad likvideerida vanu või sobitada uusi sidemeid. Neile õnnetuile tähendab suvitamine ainult meelehärmi ja pettumusi.

Ometi peab siinsamas toonitama: professoritel ja pettunud naistel on kergem kui õigel suvitajal. Ei ole ju midagi siinilmas raskem, kui et katsud midagi õieti teha. Hollywoodis tasutakse, näiteks, õiget tegemist hirmsate summadega. Ka ei või need nuriseda, kes Ameerikas maailma tugevama rusikamehe õieti „tuimaks“ löövad.

Nii et õige tegemise eest peab maksma. Sellepärast siis — seni kui inimesed suvitavad ilma palgata, nii-öelda oma-käe-peal, pole lootat, et õige suvitamine eriliselt areneks. Inimesed lähevad suvitamagi oma harilikkude mõtete ja võtetega, nagu oleks see mõni mood või kohustus.

*

Aga me kõik teame, et päike paistab ühetasa õigetele ja õelatele. Sellepärast on üsna ükskõik, kas koorid enda paljaks mõtetega või ilma, kas pöörad lamades päikese poole selja või kõhu, aina muud kui kõrvetab ja kõrvetab, nii et tahad varsti merre minna.

Sealgi on mõte üsna ükskõikne asi, sest meri on ikka märg ja läheb kord-korralt aina sügavamaks ja sügavamaks. Suvitaja ei saa kunagi õieti teada, kui sügavaks õige meri läheb, sest juba ammu enne tõuseb tal vesi suhu ja ninasse, nii et ta kas pöördub ümber, hakkab ujuma või upub ära. Isegi uppunult ei lasta suvitajat meresügavust õieti uurida, sest teised suvitajad toovad ta välja. Nõnda on suvitajaga.

Ja nõnda pole tema iseolemine kuigi suur asi. Sest mis õige iseolemine see on, kui lamad liival nõnda, et kus sinul on silmad, seal teisel on jalad või jumal teab mis. Muidugi ei takista sind keegi selili pöördumast, nii et sa näeksid ainult sinist taevast ja jumala valgeid pilvi, mis oleksid nagu sealtilma sonettide pitsivaht, aga ega sa ometi kogu oma suvitust selili lama.

Lamad nõnda päeva, lamad teise, kiuste kolmandagi, südametäiega neljanda, pead vastu viienda, võtad saatusena kuuenda, aga seitsmendal leiad enda ikkagi kõhuli või küljeli, kui mitte jaluli või istukile, sest siis, s. t. pühapäeval on inimesi — pange tähele: inimesi, mitte suvitajaid — nii palju, et pole võimalikki selili lamades vaadelda jumala sinist taevast ja imetleda inglite valgeid pilvi, kui ei taha, et mõni su jalad või mõne muu sobivama kehaosa oma peapadjaks teeb.

*

Seega ongi õieti silmapilk saabunud, kus algavad mõtted, kui katsud olla õige suvitaja, kel ei tohi olla mõtteid. Mõtled, et kui hirmus suur ja tühi on maailmaruum, kui kole kaugel on mõni Põhjanaan või Suur Herkules ning ometi pole õigel suvitajal õiget ruumi õigeks suvitamiseks: pole vaikselt pühapäeval õiget paika nende kaugete asjade poole vahtimiseks või neist mõtlemisekski.

Aga oh heldene aeg, milleks on siis Põhjanaan ja Suur Herkules?! Milleks kõik needsinat-sed teised kauged asjad, kui ikkagi pole ruumi? Tee ainult proovi palavaga suvituskohast Tallinna või Tartugi sõita, siis sa alles näed, kui pagana kaugel on needki maised asulad. Aga ikkagi ei jätku õigel suvitajal õiget ruumi, eriti vaikselt hin-

Foto Parikas

Tallinna Konservatooriumi õppejõud ja lõpetajad 1936. a. kevadel

gamisepäeval, kui jumal on andnud kuuma ja kuiva ilma.

Sellepärast siis: kui keegi peab suvituskohast Tallinna või Tartu sõitma, siis tehku seda võimalikult suure kuumusega ja võimalikult suurel pühahal, sest siis on suvituskohad täis ja vagunid tühjad ja sa istud nagu tolmusel saunalaval, leiliviskajaks su oma nahk.

Aknast välja vaadates näed sa siis ainult vabu ja logejaid inimesi, nagu oleks kogu maa üldine suvitukoht. Või kui keegi kusagil peakski kuiva heina koristama või kartuleid muldama, siis olgu see sulle õpetuseks, kui hirmus raske on nende orjus, kes peavad pühapäevade arvu suurendamisega võitlema rahva maise ja taevase heaolu eest: tee või püha nii suur, et rohi ei peaks kasvama ega kägu kukkuma, inimene läheb ja tapab ennast ikkagi tööga.

Kui sul on õnne, siis sõidad sa pühapäeval mõnest staadionistki mööda, kus parajasti joostakse, hüpatakse või lüüakse meeletult jalaga palli. Aga sellest ei leia sa mingit kasulikku õpetust, sul hakkab ainult hea meel, et jumal on inimesele andnud jalad, sest muidu oleks tal kuumaga üpris raske seda teha, mis ta teeb: joosta teiste ees, nende kõrval või sabas. Ees on vististi kõige parem, sest siis on perspektiiv vabam ja õhk puhtam.

*

Nii et jooksmisega on sama, mis suvitamisega: kui oled teistest ees, siis on vabam ja puhtam. Aga suvituskohaga on otse vastupidi: kui tema on teistest ees, siis temas pole enam midagi vaba ja puhtust jätab alati palju soovida. Nõnda on maailmas seatud: suvitaja ja suvitukoht seisavad alatises vastuolus.

See kõik on selleks, et maailmas pääseks võidule üldine eluline kooskõla, sest inimene ei või

ometi teisiti talitada, kui talitab kogu maailm. Ja seal valitseb imeline harmoonia ja otstarbekohasus, nagu kinnitab keegi mõttetark, öeldes: päike on selleks, et maakeral muutused sünniks, maakera selleks, et päikese olemasolu poleks otstarbetu; tähed on selleks, et öösel vähegi valgust oleks ja öö selleks, et tähed pisutki paista saaksid.

Muide, ööl on veel teisigi otstarbeid: pimedusekatte all on hea linde ja kalu püüda. Ka vargile minna on pimedas otstarbekohasem kui päeval. Või mis saaks kogu maailma öölokaalidest, kui korraga jääksid ööd tulemata? Mis saaks kogu meie kultuurist? Kuhu panna meie kunstlik valgus?

Aga ometi võiksid sellisel katastroofil ka oma head küljed olla: teadusmehed hakkaksid täie auruga kunstlikku pimedust leiuama, et ei kaoks öölokaalid ja kultuur, ning nii mõnigi uus mürgine gaas jääks ehk selle tõttu avastamata. Abessiiniale tooks see küll vaevalt veel kasu, aga eks maailmas leidu teisigi maid, kristlikke ja ebakristlikke, kuhu võidakse viia kõrgemat kultuuri mürgiste gaasidega.

Õigele suvitajale on see muidugi üsna ükskõik ja kui lehed vähegi tahaksid arvestada tema meeleolu, siis ei tohiks nad ühtegi häirivat küsimust puudutada. Nad peaksid kirjutama ainult rahvuslikest kontsertidest ja hõimude kongressidest kodus ja võõrsil, laulupidudest ja olümpiaadidest, võidujooksmisest ja -ujumisest, hapust piimast ja kama-jahust, spordisärgist ja huulepunast, päikesevannist ja õigest nahavõidest, et ihu ei hakkaks kestama.

Selle kõlbluseõpetusega lõpetame, lisame veel ainult, et parem oleks olnud, kui me poleks alanudki, sest õigele suvitajale on ka kõige tühisem mõte kurjast. Aga et kurjus on maailmas headuse mõödupuuks, siis — oleme rääkinud.

Hiir sünnitas musta mäe

Pealinn lõõtsutab päikeselõõsas. Tänavasillutis kuumab kõetud saunakerisena ja kiviseintest õhkub palavust kui põrgus. Kes vähegi saab, see pageb sest tulisest kivipesast — kes äripäeva pärastlõunal, kes vähe-malt pühapäevadel. Siis kogunevad Vene turule bussiootajate pikad piritasabad ja Kalaranna „Normandied“ — „Estonia“ ning „Kaley“ — on tulvil täis rahvast, kes litsub üle lahesopi. Pirta rand on siis kui üksainus suur peesitava elavliha lakkamatu lade ja Stroomil käivad katkematud kisakillad kuival ja vees. Alastikultuur, leevendatud niidetrikooga, on kulminatsioonil ning mehed on pimedad naiste vormivõludest. Ametkonnad haigutavad tühjusest — kõikjal möllab suvitustaud. Ministritestki on peaaegu pooled pagened pealinnast. Väikiva oleku diskreetsest vooresud on oma veetlevuse ülimal haritipul: Toompeagi puhkab poliitikast.

Häda igaühele, kes sel absoluutsel hapukurgiajal julgeb teha juttu muust kui päikesest ja põuast, kuumusest ja kuivast ega taipa piirduda ainult higistamisega. Volde-mar Mettus riskis rohkemaga ja rikkus kõik. See nõrgavõitu konstitutsiooniga noormees keskmisis eluaastais, piinatud palavusest ja hõimupäevade askeldusparmudest, läks otsima kosutavat lohutut ja kunstinaudingut „Tõivupüha“ ettekandelt Kadrioru Staadionil. Ta ei leidnud sealt aga midagi peale hingematva igavuse ning muuseumi naftaliinilõhna, tuli koju ja oli naiivne küllalt pihtima oma pettumusest „Päevalehe“ lugejaile ning pidamast epistlit autorile ta puisuse ning üksluisuse eest, unustades hoopis, et „Tõivupüha“ teksti tegijaks polnud mõni tühipaljas boheemlane, vaid Henrik Visnapuu ise uue vaimu vägevast väljaandes. Nüüd on Mettus isegi märganud oma ohtlikku faux pas'd, tõmbunud hiirvaiksena tagasi oma toimetaja-tuppa ning pannud käed kokku: Issand oma viha sees, ära sa mind nuhtle! Aga mis see enam aitab: Visnapuu on juba asunud eksekutsioonile. Ja see toiming töötab saada erakordne oma tulemusilt. Oma naha eest hoolitseb ja vastutab Volde-mar Mettus ise — siin poleks põhjust vahelesegamiseks. Aga ta ähvardab oma tammitõrrega koguni meid kõiki. Nähtavasti on ta nii põhjalikult välja vihastanud eriti seik, et „kadaklik kaunishing“ on teda tulnud kiusama „vee veeres“, „vahenditus ühenduses maaga“, kus ta parajasti haistis „heinahõngu, mida ei asenda mingi lõhnaõli.“ Saame aru, et see on tõepoolest metsik, se-gada inimest sellises hardas toimingus, ning mõistame Visnapuu viha.

Rookinud läbi kui kaikaga — selle vapside eelistatud riistapuuga vitsutamine on talle jäänud imeomasena külge ajast, mil veel ilmus õnnis „Võitlus — Mettuse esivanemateta kadakliku kasvatusesga võõrkeelte koolmeistri juurteta hinge, kellele orgaaniliselt võõrad ürgeestluse hardad vaimuväriinad, reedab Visnapuu ühtlasi oma programmi, mida ta kahtlemata asub tarvitama algaval hooajal, mil ta „veeveerest“ on tulnud tagasi Tallinna.

Selle programmi aampalgiks on vihje, et oleme jäänud hiljaks oma usundi ja ajaloo elavakstegemisega ja et seepärast peame asjaga kõvasti kiirustama. Mida võib järeldada programmi postulaadist ja kirjutises siin-seal pillatud vihjeist? Kolm ideed tõstab siit päid kui vaimu-valaskalad kultuurvete sügavusest.

Esimene neist on — oh, värisege, kõik pastorid-preestrid, kõik kõstrid ning teised palvevennad ja usu-õed! —: usupaganluse-esivanemate taarausis liikumine aktiivseks! Võib kergesti aimata, mis sünnib siin siis, kui väsimatu Visnapuu ise paneb käed külge usupagan-luse usuasjale. See pole siis enam Utuste unistav paigal-

tammumine lepliku põhimõtte perra: ela, pagan, ise ja lase ristiinimene ka elada, see on sõda elu ja surma peale eesti-ehtsa Taara ja võõrsilltaenatud jumala vahel.

Visnapuu teises programmiidees on veelgi geniaal-semalt seotud ühte sõlme kauge muuseumimineku ja elava tänapäeva niidiotsad. Mis sest, et seegi idee on laenatud saksa natsidelt: seda võib ühesuguse eduga rakendada ükskõik millises ärgranud riigis. Teine idee, see on: rahva tõuraamatud. Milline blamaaž! Oma hobuste ja kariloomade ning isegi sigade seas teostame me piinlikku tõuvalikut, aga tõbraste isanda inimese oleme jätnud ula. Ta võib oma sugu solkida kuidas süda lustib, kandmata pisimatki karistust oma tuliputuse teo eest. Iga esivanemateta kadakasaks või pajuvene-lane võib vabalt tulla ja võtta ajakirjanduses avalikult suu täis puhastverd ürgeestliku loomingu tippsaavutiste „Tõivupüha“ ja „Killamägede“ nurjatuks mahategemiseks. Nüüd tuleb sellele lõpp. Igaüks, kes tahab tegelda kunsti ja kirjanduse, kooli ja kiriku, ühe sõnaga — kogu riigielu küsimustega, näidaku enne ette oma isiklik tõuraamat ning tõestagu oma esivanemate eestilist verehtsust kuni 7 põlve tagasi. Tõuraamatute sisse-seadmine läheb lihtsalt — tarvitseb ainult Saksamaalt laenata vastavad formularid ja aastaid-harrastatud praktika.

Kolmandale ning viimasele programmiideele pääseme jälile, kui seirame Visnapuu vihaseid vihjeid „suveõo-unelmaile“ ja üldse välismaisele ekspordile kirjanduse ning kunsti alal. On ilmne, et ta siin lähemal ajal nagu Jumal loomise teisel päeval teeb vahe vee ja vee vahele, s. t. selle vahele, mida lubatakse edaspidi importida, mida mitte. Keelata igasugune import — see ei sobiks, sest siis tuleks kergesti kitsas kätte maa rahvuslikus kultuurmajapidamises — ideed saaksid otsa. Seepärast lahendatakse vaimse impordi küsimus kindlasti nii, et lambad lahutatakse sikkudest. On klaar, et esimeste hulka satuvad ärgranud ja terved riigid, nagu Saksamaa, Itaalia, Läti jt., kus „usund ja ajalugu juba saanud elavaks.“ Sikkude sekka heidetakse muidugi kõik seesugused haiged maad, nagu Inglismaa, Prantsuse, Rootsi ning teised Skandinaavia riigid, Šveits, Tšehhoslovakkia, Belgia, Veimari-Saksamaa jne.

See mürk pannakse absoluutselt sisseveokeelu alla. Erilist rõhku hakatakse panema sellele, et teatrid ei labastaks oma repertuaari Shakespeare'i iganenud „suveõo-unelmatega“, Ibseni igavate draamadega ega prantsuse pikantsete näidenditega. Milleks mängida „Hamleteid“, Per Gynti“ ja „Kaugeid randu“, kui me ise evime selliseid lavapäroleid nagu Visnapuu „Otepää all“ ja „Madam Sohki ja pojad.“ Tõsi, viimase suurteose lõpp tuleb kolmandat korda ümber kohendada ja Simmado pahempoolsest pojast teha isamaaliidu aktiivne tegelane või mõni nõunik — siis sobib see näidend suurepäraselt propagandatükiks, et piitsutada erakondade-estti pahesid ja tõsta esile uue ajastu vooresud.

Näete, mis juhtub, kui mõni Voldemar Mettus ei malda suures suvekuumuses hoiduda avalikult haigutama „Tõivupüha“ ettekande puhul: hiir sünnitab musta mäe. Seepärast, sõbrad, higistage, supelge vees ning higistage jälle, imetelge noorte naiste võluvat vormitüüst alastikultuuri kulminatsioonipäevil, kiruge kuumust ja flirtige kuivalgel, aga ärge jumala pärast rääkige halba „Tõivupühast“ või „Killamägedest“ — siis sünnib veel kurat teab mis kurja praeguses põrgu-palavuses.

Alle Gretto

MULJEID VENEST

A. ANNIST

Vabadusmonument
Moskvas

1.

„Kõige maailma proletaarlaste isamaa...“
„Apokalüpsise Antikristus“, „Seitsmepäine Metsa-
line...“

„Punane sfinks...“

Millisest muust maast oleks viimasel aastakümnel kirjutet nii palju?! Kas olekski praegu teist nii huvitavat, nii aktuaalselt igäüht puutuvat, võib-olla kõige enam kogu maailma saatust peitvat? Kunas varem aastatuhandete jooksul oleks tehtud nii kolossaalset katset, nii verist, nii paljuloodetut, nii armastetut, nii vihatut? Ja see Suur Eksperiment pole veel kaugelki lõppend.

Ei taha ega jaksu mina siin seda määratud kirjandust täiendada mingi vähegi põhjalikuma reisikirjeldusega, veel vähem anda objektiivset hinnangut — kuidas võiks seda ainult paarinädalase retke põhjal? Kuid võib-olla pakuvad huvi ka ainult linnulennulised, üsna subjektiivsed märkmed ja muljed.

2.

Läksin Venesse esimest korda elus. Kuigi kirjanduse kaudu ammu ette valmistet, oli silmale ja tunde-
meelele uudne kõik: igavene maastik, aastasadade kultuurmälestised, nüüdsed inimesed ja nende ilme. Ei või öelda, et miski oleks mind päris üllatand, mingiks põ-

rutavaks elamuseks saand. Ei ma näind mingit paradisi, ei ka põrgut, oli ainult määratu töörahva maa, väliselt isegi enamasti hall, kehv ja monotoonne, sageli kasarmut meeletuletav. Kuid see oli ometi mingi dünaamikaga laetud õhkkond, mis meie rongi kolme ainsat reisijat (Reisibüroo poolt korraldet ekskursioon seekord arvuliselt ebaõnnestus) vastu võttis juba Kingsepa jaamas. Olen varem ristelnud Lääne-Euroopas võrdlemisi laialt, Nordkapist Napolini, kuid alles siin, parkümmend kilomeetrit Narvast, oli tunne mingist päris uuest, päris võõrast, teisest maailmajaost, teisest maailmaajastust.

Millest see tunne?

Küllap see oli peamiselt teadmiste sugestioon. Maastik on ju siin ja veel sadu kilomeetreid itta ja lõunasse eestitaolisem kui ehk mujal Euroopas, Moskva ümbruseski palju eestilisem kui näiteks Soomes. Ja ehitused ning inimeste tüübidki sageli nii paljunähtud, et igas kolmandas vastutulijas arvad ära tundvat eestlast. Kuid midagi on nende ilmes, mis kõneleb võõrast. Kas on see üldiselt silmapaistev kehvus, eriti riietuses? Kas ei hooma nende näos midagi piinatut, umbusklikku, võõravaenulist? Kas ei toimi see piigagi siin kassas raha vahetades nagu mingi luure all, kahtlaselt vähesõnaline, nagu iga oma kaaslast kartes? Või võõristad sellest, et siin kõikjal midagi veetakse ja ehitetakse, ei tea mida? Ja et punaarmeeelastel on natuke aasialik välimus, ja et kõik on räpane? Ja, jah, et sellel pisikesel einelaual on kõik nii pööraselt kallis? Võileib — rubla, pisike, meil 10-sendine šokolaad maksab üle rubla, pudel viletsat tulihaput kurejooki rubla. — Ja vahetuskassas tuli siiski maksta ühe rubla eest 72 senti — tont võtku, siin on ju kõik ligi kümme korda kallim kui meil!

Kuid pikkamisi see võõrustunne kahaneb. Harjud varsti — ja Leningradi vaksalis võtabki sind vastu juba sootu euroopalikum ja sõbralikum maailm. Meie endist haridusministrit meeldetuletav vanahärra tunneb nähtavasti juba su kübarast, et oled välismaalane, selles rongis ainus, ja ütleb sulle „Inturisti“ poolt sooja „Willkommen“. Ja väikese printsessi taoline, moodsalt riietat preilike saadab sind autos üks-kaks-kolm hotelli „Euroopa“sse“, end. Nevski ääres. Kui vene uues keeles iga maja on „elamismasin“, siis see viie-kuue kordne koloss on juba täielik „kombain“ turistide „läbitöötamiseks“. Oled reisija nr. 12 227, oled Eestis oma raha sellesse masinasse pistnud ja selle eest liigutab ta sind teatud arvu päevade jooksul nagu konvaieril läbi kõige, mis vaja: lift viib su üles su tuppa, kus mõnusa näeratusega end tutvustab su naaber „mr. Brown, London“, lisades humoristlikult juurde Venemaal nii mõnitetava päritolu: „un petit bourgeois“. Üks-kaks-kolm, järgmise liftiga sõidad üles „Euroopa katusele“, kus all laiava roostekarvalisele hiiglalinnale vaadates saad oma kupongi vastu tüseda lõuna. Ja pool tundi hiljem viib järgmise kupongi ettenäitamine sind ühes paarikümne teisega autobuses juba ringsõidule: Peeter-Pauli kindlus, Admiraliteet, end. Talvepalee, Iisaku kirik, Smolnõi... Kaasas on muidugi „turismitöölised“ — reisijuhid — üks ingliskeelne, üks saksaakeelne (hiljem, kui liitusin soome näitlejategrupiga, saatis neid isegi keegi soome tõlk). Ja

nii iga päev — kord siin, kord sinna muuseumi, vabrikusse, kultuurmajja, Peterhofi, Detskoje (Tsarskoe) Seeloo'sse jne. Ainult õhtul teatrisse ei vii Inturisti kõikvõimas kupongiraamat; selle pileti võid büroost tellida otsemaksu eest. Mõne päeva pärast sõidutetakse sind järgneva kupongi eest Moskvasse. Asetatakse sama mugav-toredasse kaheksakordsesse „Novo-Moskovskajasse“ ja kõik liigub siingi samuti ettenähtult, kas tuled ekskursiooniga või ükski.

Kui aga viisum ja valuutakott lubab, võid jätkata tuuri ka veel vabalt ükskõik kuhu — „Inturisti“ hotelle on kõigis vaatamisväärses keskustes, tema hoolitsev käsi võtab sind vastu kas Sevastopoli, Baku või Vladivostoki vaksalis, tema toidukupongid maksavad isegi igas restoranvagnis ja laeval. Kui aga huvitab sind mõni spetsiaalsem küsimus — teater, teadus, kool vms., pöördud samuti üleriikliku kultuurpropaganda talituse WOKS'i poole, ja selle soovitus (või isegi saatja) ees avanevad ka asutised (mida lubatakse avaneda).

Ei või salata, et nii tasalülitelt reisimisel on palju mugavusi, jah, et turiste üldse Venes vastu võetakse hästi (kuigi see kõik on kallis). Mitte asjata ei kubisend need hiiglahotellid täis välismaalasi (ja uusi hotelle ehitatakse järjest). Ning mitte asjata viimastest paljud tagasi minnes pole Venemaast kas või vaimustuses.

Tõsi, näeb vähem tõelist Venet kui just neid „Euroopa oaase“ siin, kuhu meid juhitakse. Venelase enese liikumine täiskiilutud trammides ja vagunites on teissugune, venelase oma elamu kroonilise korterikriisi pigistuses pole nii „buržuulik“, 200—300 rubla kuus teeniva keskmise vene tööliste lõuna või õhtusöök vaevalt võib maksta 10—15 rubla nagu hotell „Euroopas“, ja mida tema sööb, seda me ei näinud.

Kuid on loomulik, et iga vastuvõtja näitab oma parimat. Ja Venemaal kindlasti on juba küllalt näidata ka positiivset. Need suurel hulgal kõikjal kerkind ja

Sovjeti palee kavand, Moskvast. Ehitatud on seni ainult alus

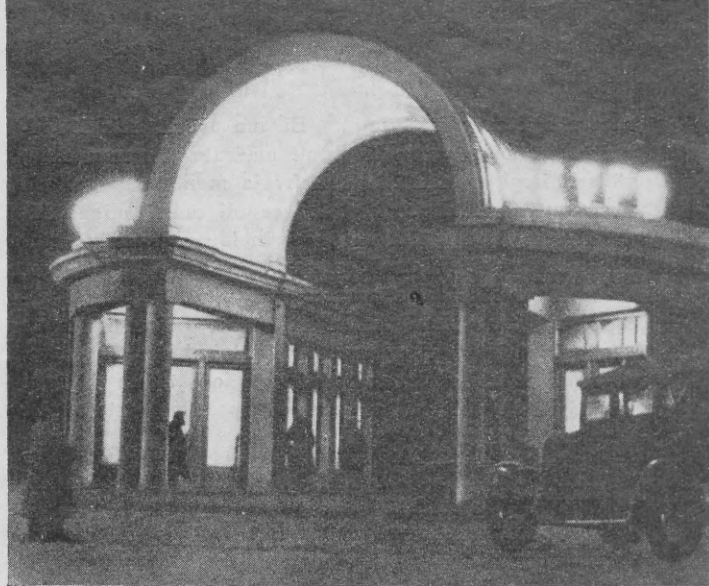

kerkivad uued hooned ei saa ju olla mingid Potjemkini külad. Uued 12-kordsed pilvelõhkujad Moskvast seisavad kindlalt. Ja fantastiliselt suure, 400 meetri kõrguse Nõukogude palee vundamenti pannakse tõeliselt. Lukuslikult Uurali marmoriga palistet maa-alune raudtee Moskvast pole ainult vaadeldav realiteet, vaid teenib ka iga turisti hästi — on „parim maailmas“, nagu seletavad ta peremehed ise uhkusega. Vähemalt kirjateatrite ja alghariduse levituses on kõikjal igatahes tehtud määratu kultuuritöö. Ja teatrite esitelt isegi vana Shakespeare'i nii meisterlikult, et Liina Reiman mu kõrval sai päris vihaseks, kui julgesin vahel mõnd asja selles arvustada. Venelane on juba tõesti sündinud näitleja — see mulje jäi Leningradi teatrikunsti „tehnikumi“ I kursusegi eksamietendust vaadates. Ja kuskil mujal ei näind selliseid sabasid nagu teatrikassade ees (välja arvatud Lenini mausoleumi ja värsket Lenini muuseumi ees Moskvast). See kunstioskus, see kultuurihuvi jne. pole kindlasti mitte ainult käsu peale tehtud või näideldud välismaalase jaoks!

3.

Kuid käies ka kõige õigeusklikuma turistijuhi kõrval ja kuulates tema vaimustet kõnet endise korra viletsusest ning „meie nüüdsest toredast elust“, puutub iseendast silma veel küllalt puudusi. „Kas pole ilusad valged tööruumid?“ küsib juht võidurõõmsalt kudumisvabrikus. Aga kõik, kes me siin oleme, tunneme omal nahal, milline põrgulik kuumus siin valitseb, näeme, kuidas naised töötavad peaaegu alasti, ainult mingi trikootaoline riie üll, ja kuidas voolab higi kuni palavikulise kiirusega töötavate sõrmedeni. Enne hoogtöö, nüüd „stahanovluse“ hüüdsõnadega on järk-järgult vene laisk veri pandud rakkesse ikka intensiivsemalt, esmalt vaid füüsiliselt — kvantiteedi saavutuseks, nüüd siis ka vaimselt — kvaliteedi tõstmiseks, uute töömeetodite leidmiseks, ratsionaliseerimiseks. Ainult see, kes ise ka teoreetiliselt oma tööala hästi tunneb, ise midagi uut on välja mõtelnud, saab „stahanovlaseks“ — ja ainult nende palgad on kuidagi vastavad elukallidusele: on loomulik, et nii igaüks püüab, nagu vähegi jaksab.

„Kas olete rahul oma kohaga?“ küsin noorelt tusedalt kuduajaneilt, kes saadetakse mind enne teisi tramile juhtima. Oo, ta on komsomolka, stahanovlane, temal pole viga — „ainult kuum on liiga!“ Mis ta arvab, kas on parem Venes või Eestis? „Oh,“ on ta naeratades kindel, „küllap vist ikka meil.“ Ja küsib kohe: „Palju Eestis õppind tööline kuus teenib?“ Ma ei tea kindlasti, aga arvan, et ametliku kursi järgi umb. 60—100 rubla. „Aga mina saan 350,“ on ta rõõmus. Kuid mis maksab siin näit. liha? „5 rubla kilo.“ Eestis alla rubla. Ja või? „18 rubla kilo.“ Meil 1½—2 rubla. Ja piima liiter? „1.50—1.80 kopikat.“ Meil ehk 15 kopikat. Ta jääb nukraks. Kuid kindlasti see paraneb varsti, oleme ühel nõul. Las läheb kavamajanduse pearõhk rasketööstuselt ikka enam kergetööstusele ja põllundusele. „Iga aastaga muutub elu paremaks,“ usub temagi optimistlikult. Ja see näikse olevat selle maa noorsoos väga üldine veendumus. Vahest see siis tõstab lootust ja julgustab ka neid, kes siin teenivad kuus ainult 150—180 rubla. Riigiametnikud on ju siin kõik

Moskva maaaluse raudtee sissekäik

ja peale palga saavad kolhoositalupojad ainult natuke „oma“ aiamaad.

Venelane on harjund kannatama. Varem nälgis ta lihtsalt rumaluse ja mõttetute vägivalla all — miks ei peaks ta siis nüüd kannatama veel mõningaid puudusi „suures ja sotsialistlikus ülesehituses“, maailmaõnnistava idee nimel, „kogu maailma töörahva silma all,“ kogu maailma inimsuse päästjana kapitalismi ja sõja hirmuvalitsusest — nagu talle iga päev kinnitatakse.

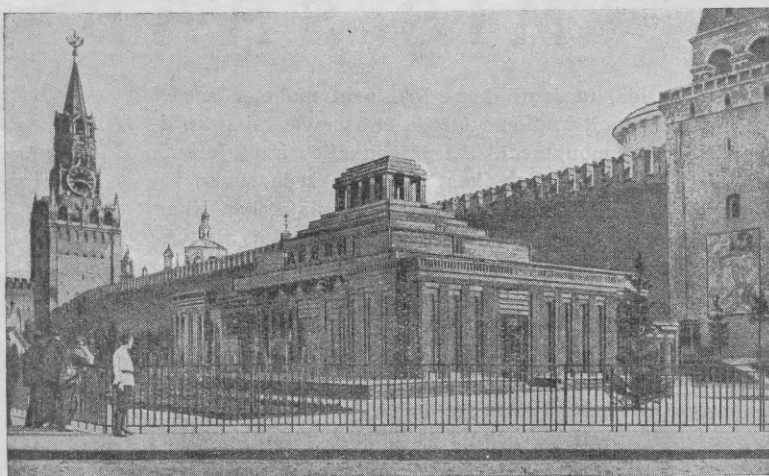
„Kas teile ei tundu, et riik praegu teid niisamuti ekspluateerib nagu varem kapitalist?“ küsin (turistile ju on seegi häbematus vist lubatud!). „Ee-ei, ei ole sellele mõtelnud, et meid ekspluateeritaks. Kõik on ju meie oma.“ Nõndap ta usub, kuigi vabriku valitsuse määrab ülemus, puhtakasu saab valitsus jne., kõik umbes nagu kapitalistlikuski ettevõttes. Valimisedki sünnivad surve all.

Kuid jah, seal ta on, mida meie eraettevõtluse kaitsjad harilikult unustavad: just tööliste psühholoogiline moment, u s a l d u s e küsimus! Tegelikult võib „riigi-kapitalism“ (seda ei lubata seal küll nii nimetada!) tööliselt välja pigistada veel enamgi „lisaväärtust“ kui eraettevõtja. Aga on ikkagi määratu vahe, kas tööline teab, et see tasumatu lisavaev läheb ühise riigi või lihtsalt mõne juhusliku oma või võõra rahamehe taskusse, kes seda võib kasutada tehase laiendamiseks, või aga seda varem või hiljem ka lihtsalt maha prassida jne.

Mulle näib, et eriti see usk ja sellega seotud enesekindlus ongi Nõukogude pooldaja muidu nii materjalistlikus maailmavaates kõige otsustavam ja mõjuvam tegur.

4.

Peale tööliste huvitab mind eriti intelligentsi, „vaimutöölise“ elu ja vaated. Muidugi olid ka siin kokku puuted väga juhuslikud ja pinnapealsed. Aga siin ja seal, vagunis ja asutistes oli siiski võimalust kõnelda ka nendega võrdlemisi vabalt. Ning ka siin näisid peagu kõik olevat oma eluga rahul, kui mitte otse entusiastlikud. See intelligents tunneb, et teda on riigile vaja,

Lenini mausoleum Moskvas

TULEVIKU ÕHUSÕDA

Kuigi Itaalia-Abessiinia sõda toimus hoopis iseäralis tingimuses, mis tunduvalt erinevad sõjapidamise tingimustest lääne-maailmas või läänemaade tehnikast tugevasti mõjustatud riikides, jälgiti Euroopas võitlusi Ida-Aafrikas ometi suure huviga, et saada sealt endale kogemusi ja õpetusi tuleviku suhtes. Ida Aafrika õppetund oli tõepoolest väga hea, niihästi poliitiliselt kui ka sõjatehniliselt, olgugi, meile enam esimeselt kui teiselt seisukohalt. Kuna aga rahva poliitiline seisund on lähedalt seotud tema endakaitse korraldusega ja sõjalise jõuga, siis ei jää meile ka Ida-Aafrika sõjalised kogemused üldiselt kasutuks.

Tahaks loota, et poliitiliselt on ühe iseseisva, Rahvasteliitu kuuluva riigi hävitamine teise, niisamuti Rahvasteliitu kuuluva riigi poolt, avanud ka nende silmad, kes meil unistasid sellest, et Eesti peaks esimesena relvad maha panema, kuna sõda olevat hirmus ja Rahvasteliit kaitsevat kõiki.

Ei muuda seisukorda asjaolu, et Italia-Abessiinia sõda, milles Abessiinia varises võrdlemisi ruttu kokku vaid oma seesmiste nõrkuste tõttu, ei ole tegelikult veel ammugi lõppenud. Teame nüüd vähemalt selgesti, milline saatus võib oodata rahvast, kes loodab mitte oma enda jõule, vaid teistele.

Kuid arvatavasti mõistab nüüd juba igaüks, et oma vabaduse säilitamise püüdes peame lootma kõigepealt omaenda jõule, siis — nende kaastööle, kellel on meiega täiesti või peaaegu täiesti ühised huvid, ning siis alles tuleb kõik muu, mida ei saa ilalgi kuigi kindlasti arvestada.

Muide, on huvitav ära märkida, et üks väga mõjukas inglise riigimees seletas hiljuti „Politikeni“ kaastöölisele, inglise sõjajõud astuvat kohe tegevusse, kui min-

mitte nagu haritlaste üleproduktiooni mail. Muidugi, ka töötasu on siin parem kui lihttöölistel. Kõnelesin õpetajate ja literaatidega, kelle kuupalk tõuseb juba üle 700 rubla, ja juudist inseneriga, kes uhkeldas, et ta saab terve tuhande, võib koguni teenida „nii palju kui tahab“ ja elada „ohoi!“ (seda saatis käeliigutus kõrgele pea kohale). „Ainult häid riideid ei saa siit, seepärast tahaksin välismaale sõita.“ Olevat ka neid, kes ehitavad endale villa või ostavad (ehitusühingutena) korterid linnamajades. Hoiukassad ju maksavad päris „buržuilikke“ kasvikuid — tervelt 9% aastas. Miks ei peaks rahul olema vähemalt selle uue intelligentsi põlv (ja vana on ju pea tervena välja surnud!), kes on kasvand suuremas viletsuses, kes pole kunagi paremat näind, ja kellele kogu aeg räägitakse, et mujal on elu veel palju halvem! Kuid kuulsin ometi ühest eestlasest, kes on läbi eland kõige raskemad aastad, kes end ütleb nüüd teenivat hästi ega tundvat misgist puudust — kuid kes ometi emigreerub. Kas peale materiaalse heaolu tunatakse puudust ka nn. mõttevabadusest? Või on see ainult mõni liiga „väikekodanline“ iseloom, kes ei saa kodeneda selles kolossaalses töölaagris? (Järgneb.)

gid vaenulised jõud tungivat Reinist lääne poole. Mis sündivat aga ida suunas, see ei huvitavat inglasi sel määral, et nad ei saaks jääda peatvaataja ossa.

Ida-Aafrika sõjakogemustest huvitavad meid, nagu õieti ka teisi riike, eeskätt õhuvõitluses saadud kogemused. Küll kandsid siin õhuvõitlused omapärast laadi, sest teisel sõdival pooltel puudusid õhurelvad ja ka õhurelva tõrjevahendid peaaegu täiesti, mispärast pealetungijal tuli õhus enam raskusi vahest looduse jõududelt kui vastaselt. Kuid sellest hoolimata on Itaalia lennuväe kogemused mitmeti väga huvitavad ja lasevad nüüd juba kindlamini kui seni aimata õhurelva osa tulevikusõjas. Ja kahtlemata saab see osa suur, kuigi mitte nii masendavalt ja ruttu ning põhjalikult purustavalt suur, nagu sageli hirmutavad mitmekesised ajalehtede kirjutised.

Maailmasõjas oli lennukil ainult abirelva osa maa- ja mereväes. Ka pärast maailmasõda arendati lennuväge veel palju aastaid sellelt seisukohalt ning õieti sünnib see üldiselt veel nüüdki sama põhimõtte alusel.

Kuid ometi näib viimasel ajal ikka enam pääsevat mõjule — eriti suurriikides — „d o u h e t i s m“, kuigi esiotsa mitte puhtal kujul.

Itaalia kindral Douhet — suri 1930. aastal — oli üks esimesi mehi, kes nõudis, et õhurelvale antaks iseseisev osa sõjas ja pealegi peaosas.

Maavägede ülesandeks on — ütleb Douhet — kaitsta riigipiire vaenlase vägede sissetungi vastu ning merevägede ülesandeks kaitsta sadamaid ja meres liiklemist. Õhuvägi peab ründama vaenlast ja sundima ta alistuma. Oma ülesande täitmiseks peab ta kõigepealt pääsema õhus ülevõimule, hävitades vastase lennubaasid, töökojad, laod jne. kõik, mis on seotud õhurelva tegevusega. Vajaduse korral peab lennuvägi astuma vastasega võitlusesse ka õhus, kuigi see ülesanne ei seisa

esimesel kohal. Kui on ülevõim õhus saavutatud, siis ei ole enam raske sundida vastast alistuma, ä h v a r d a d e s hävitada, vajaduse korral h ä v i t a d e s ta tähtsad keskused. Viimaste kaitsmise püüd maalt — suurtükkidega, kuulipildujatega — on Douheti arust lootusetu asi, eriti, kui selliseid keskusi on palju, nagu on lugu Lääne-Euroopa tööstusmaades.

Ülevõimu saavutamiseks õhus peab Douheti nõudmisel pandama pearõhku suurte pommitajate — „õhuristlejate“ — arendamisele, mida abistavad suhteliselt vähesed luurelennukid, kuna hävitajaid peab ta otstarbetuks, sest need ei suuda küllalt tõhusalt täita oma ülesannet — hävitada pommitajaid.

Oma viimases töös „Sõda 19...“ näitab Douhet väga kujukalt ja elavalt, kuidas Saksamaa, kes töötab tema põhimõtte järgi, jääb oma 1500 moodsa pommitajaga ja 180 luurelennukiga — saades küll suuri kahjusid — võitjaks Prantsuse-Belgia ühendatud sõjajõudude üle, kellel on kokku 6000 mitmekesist lennukit, kuid kes töötavad nüüdsete, vananenud põhimõtete alusel, kus õhurelv moodustab vaid maa- ja merevägede abirelva ja kus tähtis koht on antud hävitajatele ning pommitajad ei ole vajaliselt tugevasti esile lükatud.

Douhetismi ümber on tekkinud kõigis maades palju vaidlusi ja tema mõttet leiavad rohkesti poolehoidjaid, aga ka vastaseid. Viiks liiga pikale tuua siin ette poolt- ja vastuväiteid. Võiks vaid tähendada, et seni ei ole küll ükski maa, isegi Itaalia mitte, asunud täiesti Douheti põhimõtete alusele. Kuid ometi ei jää kahtlust, et ta vaated on iseäranis viimasel ajal tugevasti mõjustanud peaaegu kõigi maade õhurelvade korraldamise arengut.

Isegi Prantsusmaa, kus maaväge loomulikult peetakse riigikaitse aluspõhjaks, on hakanud nüüd panema enam rõhku pommitajate-eskadrillide arvu suurendamisele. Vähemalt peetakse kõikjal hädavajaliseks võidelda vaenlase õhujõudude vastu õige tähtsal määral vaenlase õhulaevastiku hävitamise teel pommitajate varal, sest nagu kogemused on näidanud, ei saa hävitajad ega õhutõrke maalt olla ses suhtes küllalt tõhus.

Niisamasugusele seisukohale nagu prantslased, on asunud ka i n g l a s e d, sest nemadki ruttavad nüüd oma lennuväge kiiresti suurendama, andes seejuures tähtsa koha pommitajatele.

Mis puutub S a k s a m a a s s e, siis on tema lennuvägi moodsamaid ja tugevamaid ka Douheti nõuete seisukohalt.

Sedasama võiks ütelda V e n e m a a kohta, kellel on pealegi veel see suur paremus, et ta võib asetada oma lennuväe peabaasid, tehased ja töökojad vastasele kättesaamatusse kaugusse, see tähendab nüüdisajal üle 500 kilomeetri kaugusele.

Väikeriikide suhtes on huvitav ära märkida, et douhetism näib olevat mõjustanud ka R o o t s i sõjaväe ümberkorraldamist. Nimelt tahetakse luua Rootsi lennuväes uue kava järgi neli pommitajate-eskadrilli.

Võimatu on ette näha, kas asub mõni riik tuleviku-sõjas täiesti Douheti põhimõtte alusele. Tõenäolisim on küll, et pannakse täiel jõul tegevusse kõik relvaliidid. Kuid kindlasti langeb õhurelvale suur ja tähtis osa mitte ainult rindel, vaid ka t a g a l a s, nii siis teatud

Oli kuulda, et Jaani kirik lõhutavat maha. Ja veel oli mitmelt poolt kuulda mõtteid, et asemele tulevat ehitada vabadusemonument. Et asi on alles kuulujuttude astmes, siis ma ei tea, kas kirjutada seda suure või väikese tähega. Meil on küll Vabadusplats, kas sinna aga sobib ka Vabadusmonument, see on hoopis ise küsimus.

Jaani kiriku asi on kergesti otsustatav, kui vaatleme seda maja kui asja endas, jumalakoda ja ehituskunsti teost. Siis ei saa olla küll muud otsust kui — maha. Jaani kirik ei ole üldse mingi kirik, jumalakoda, mingi ehituskunsti teos. Kindel ju on, et ta on ehitatud, aga harva vist kunsti ja jumala vaim on olnud ehitajaist kaugemal kui selle maja tegijaist.

Mul ei ole praegu käepärast dr. J. Luiga „Päevamuresid“. Pean tsiteerima seepärast peast hea õnne pealt. „Päevamurede“ esimeses kõites Luiga ütleb kirikukonseritidest kõneldes, et Jaani kirik olevat parim tunnistus sest, kui vähe hinnati eestlust ja eestlasi selle kiriku ehitamise ajal. Ta võrdleb seal Jaani kirikut vanade Tallinna kirikutega ja leiab, et vanad gooti kirikud meil äratavad usulisi elamusi, milleks Jaani kirik on täiesti võimetu.

Kirikut tunneme harilikult tornist. Aga usk torni on lihtsameelse inimese usk. Mulle lapsepõlves kirik ei olnud üldse kirik, kui tal puudus torni tipus kukk. Aga kukk ei tee veel torni kirikutorniks ja torn ei tee maja

määral douhetismi mõttes. Igatahes täitsid Itaalia-Abessiinia sõjas Itaalia lennukid väga mitmekesiseid ülesandeid rindel kui ka vastase tagalas — nad pommitasid vastase vägesid, tulistasid vastast kuulipildujaist, pommitasid vastase kaitsetuid kohtasid ja saatsid mürkgaase mitte ainult vastase sõjavägedele, vaid ka rahulikele elanikele, naistele ja lastele. Muidugi oli see osa Itaalia lennukite tegevusest väga tõhus, kuna abessiinlastel puudus kaitse ja tõrje täielikult.

Peale selle täitsid Itaalia lennukid mõningaid juurdeveo-ülesandeid, muretsedes oma vägedele kohtadesse, kuhu juurdepääs teedel oli väga raske või võimatu, toidu- ja laskemoona.

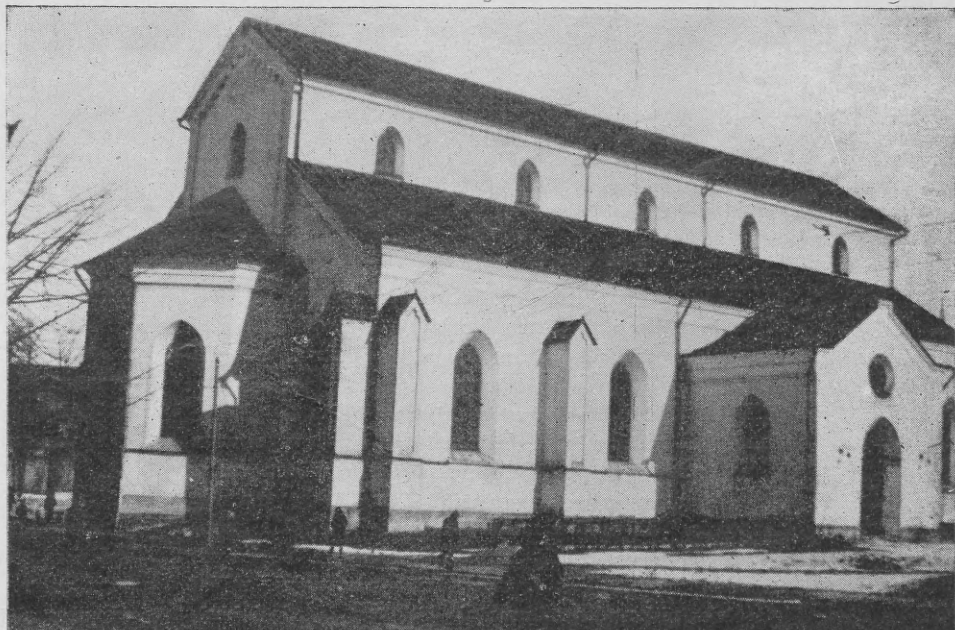
Itaalia lennukite tegevus Ida-Aafrikas laseb juba kaunis hästi mõista, milliseks üldiselt kujuneb õhurelva töö tulevikusõjas, eriti kui seda relva veel enam arendatakse Douheti põhimõtetele vastavalt, milline kalduvus tuleb viimasel ajal peaaegu kõikjal ilmsiks. Iseäranis raskesti annab vaenlase õhurelv end seal tunda, kus puudub vajaline kaitse — niihästi aktiivne kui ka passiivne — või on see kaitse halvasti ja nõrgalt korraldatud.

Loomulikult tekib küsimus: kas on väikeriik üldse suuteline tegema midagi tõhusamat suurriigi hiigelõhulaevastiku pealetungi tõrjeks, vähemalt sel määral, et rahva vastupanu jõud ei variseks juba lühikese ajaga kokku?

On. Kuid see küsimus vajab eriarutlust.

A. Hanko

JAANI KIRIKUST?

kirikuks. On küllalt kirikuid, mis keskajast siamaani on lõpetamata, ühe torniga, poolikud jne. ja sellest hoolimata mõjuvad ometi kirikuina. Ja samuti ei tee maja suurus maja veel kirikuks. Elavaks näiteks sellest on miniatuurne kirikuke Irboska linnamäel. Siin on meistrid osanud maastiku suurejoonelisust nõnda oma kunstiga täiendada, et see maastik saab selle tillukese kirikukese aluseks ja osaks, kirik on nagu loomulikult ja loogiliseks aktsendiks vägevale panoraamile. Ehitaja teos saab seda suurem, jõulisem ja kõnelevam, mida enam ta kasutab kõike ümbritsevat kui ehitise loomulikku ja loogilist osa.

Kas siin juuresolev pilt kujutab turuhoonet või raudteedepood? See on ainult Jaani kiriku foto. Aga fotolt on kratsitud torn maha. Mul ei ole kahjuks käepärast fotot Tallinna turuhoonest. Aga kord enim olen teinud proovi, monteerin sinna külge Jaani kiriku torni. Vähesed saaksid pealiskaudsel vaatlemisel pettusest aru. Torniga turuhoone oli sama hea Jaani kirik, nagu nüüd see ise on tornita hea turuhoone.

Nõnda siis Jaani kiriku mahalõhkumise ja lammutamise küsimuse võiksin otsustada kerge südamega. Selle vastu ei kõneleks ei traditsioonid, usulised tunded ega mingid muud kaaluvad argumendid. Raskused algavad alles nüüd. Mis panna Jaani kiriku asemele?

Kui kujuteleme Vabadusplatsi Jaani kirikuta, siis saame määratu väljaku keset madalaid hooneid, mis mõjuks kindlasti veel halvemini kui praegune Vabadusplats Jaani kirikuga — selle alasti maitsetusega. Maaalalt see väljak oleks nõnda suur, et ta sobiks juba mõne maailmariigi pealinna hiigladimensioonidele. Ja edasi siiski ta pääseks mõjule alles sel korral, kui ta oleks palistatud ühes vaimus läbiviidud ja üheks tervikuks komponeeritud majablokkidega.

Endine Vabadusplats, kui seal ei olnud veel suuri maju, oli tore, sest ta andis lootusi. Nüüdne on kurb, sest ta demonstreerib suure mõõdu meile ehitava vaimu saamatust. See on yana mõistujutt kärbses, kes kiriku sünnist mõtles nõnda, et seal ei olnud midagi muud tegevuses kui juhus, mis paiskas kivihunniku just nõnda kokku kirikuks. Vabadusplats on nüüd säärane kärbses meetodit mööda ehitatud maja, see on hulk juhuslikult kokku sattunud hooneid. Ühes küljes „Eka“

maja, mis ise ei ole ei vaimustav ega halb. Siis võimatu „Gloria“ ja siis uus võõrastemaja, mis näitab kui vähe meie ärivaim harilikult hoolib esinduslikkusest. Sest „EKA“ oli enne selle ehitamist ikkagi ainus suur ja jääv maja sel frondil ja ehitatavas võõrastemajas oleks tulnud anda talle platsi teisel nurgal tasakaalustav vastasjõud. Teise frondi moodustab uus pangahoone koos kunstihoonega, mis nüüd eriti oma uue naabri tõttu on jäänud õieti viletsaks lömmilööduks. Aga võib-olla saab seda külge veel parandada, kui seda osatakse teha uue Ringhäälingu hoonega kunstihoone kõrval. Kolmanda külje annab enne nii suur, aga nüüd teiste kõrval madalaks vajunud koolimaja. Ja neljandas küljes on puies-tee ja vaade mäele.

Kiriku lammutamise korral need eri-ilmelised ja -vaimulised hooned jäävad lageda kõrve äärde põrnitsema üksteist. Nimelt kõrve äärde, sest sesse ümbrusse ei sobi mingi arhitektooniline monument. See võiakse ju küll ehitada, aga siis ainult seks, et tema ümbert kohe hakata maju maha kiskuma ja uusi ehitama. Ja nagu üteldud, see väljak oleks liiga suur. Nii suur, nagu väljak Gogoli jutus, kus sulid võtsid vaesel Akaki Akakievitšil maha ta uue sineli. Nõnda see rahutu ja riikas ümbrus võtaks sineli maha igal vabadusmonumendil keset seda platsi. Vabadusmonumendi koht ei ole siin. See oleks palju enam ikkagi Harjumäel, aga see on juba hoopis teise kirjutuse aine.

Mulle näib seepärast, et Jaani kirik peaks jääma veel kauaks ajaks Vabadusplatsile. Kuni selle üksikud frondid on kasvanud suureks ja saanud täisealiseks, kuni väheväärtuslik ja halvastitehtu on langenud sealt välja. See võtab aega. Lammutada on kergem kui ehitada. Kõik suured ehitajad on olnud alati ka lammutajad, kelledel on olnud väga vähe pieteti ennetehtu vastu. Lammutamine on vajalik siis, kui seda teeb suur ehitaja. Võim võib ehitada. Aga võim võib ehitada tähendusrikast ja püsivat ainult siis, kui temaga käsi käes käib vaim. Ja kolmandaks sealjuures peab olema suure tähega Raha. Ja kuni me ootame seda triamviraati, võiksime Jaani kirikut vahest parandada. Praegune plats tohiks olla juba suur küllalt esinduslikemaisksi tarbeiks. Nõnda et maanälg meid ei sunniks just lammutama. Vahest saab kiriku torni ümbertege-

Luiga, Olesk, Koort

Möödunud kümneaastak on nõudnud raskeid kaotusi meie noorelt, otsivalt, loovalt kultuuriväljalt. Üks teise järele varisesid Juhan Luiga, Lui Olesk ja Jaan Koort.

Kõiki neid kolme ühendas sõprusringiks nende ainulaadne ellusuhtumine, rahuldatus tänapäevaga, vaen nürimeelse, eelarvamustes eksleva, virila argipäeva vastu. Olles maailmavaateliselt sugulaslähedased, kujunes nende elusaatuski ühtlusalähedaseks: nad varisesid lähikaudselt ühevanustena, võitlustahtelise mehise mõtte kulminatsioonina, täis loomisvõimet, ning ajal, millal õieti oleks pidanud vankumatult jätkuma ja edasi kestma nende elutöö.

Juhan Luiga oli enne kõike kultuurpoliitik, kultuurloolane, meie moodsa rahvusluse ideoloog ja põhistaja, väljapaistva eruditsiooniga ajaloolane, meie rahvusliku ajalookooli üks esimesi rajajaid, tunnustatud poliitiline tulisulg ja kardetav poleemik ning lõpuks — erialaline kapatsiteet, arst. On vajaline ainult lugeda ja veel palju kordi lugeda Juhan Luiga „Päevamuresid“, et mõista selle otsiva vaimu mõttetihedust, vaateavarust ja huvide haaravat mitmekülgust. Juhan Luiga ei ole mitte ainult omalt stiililt, vaid ka omalt sisimalt mõttelaadilt, mis rajatud analüüsile ja sünteesile, erinevalt omapärane ja rõhutatult isikupärane. Kahjuks ei mõistatud teda küllaldaselt omal ajal ja osaliselt nüüdki mitte. Kuid selles just seisabki Juhan Luiga suuruse tunnus, et ta on kaugele ette ja üle kasvanud oma kaasaegsetest.

Lui Olesk oli vaatleja, filosoof Vana-Kreeka ajajärgust, skeptik, suur originaal, kes enesele raamatust teinud kultuse, juurdleja ühiskondlikes probleemides, sotsiaalpoliitik, kalduvustega äärmustesse, ühistegelane ja publitsist ning kõige lõpuks — õigusenõudja, advokaat. Lui Oleski nimi sai üldtuntuks 1908. a., kus ta poliitiliselt väljasaadetuna pidi asuma Vologdasse, olles elas kirjavahetuses teiste hulgas Juhan Luigaga. Kümme aastat hiljem, 1918. a. saatsid saksa sõjalise okupatsiooni-võimud Lui Oleski teiskordselt kodumaalt välja — kontsentratsiooni-laagrisse. Raudne ja van-

kumatu, karm loogika on see, mis muudab inimõtte eksimatuks, aristokraatseks ja ainuõigeks. Seda märgitagu eriliselt Lui Oleski juures. Sattudes omal ajal vastuoksa J. Tõnissoniga, ei leidunud enam Lui Oleskile kui intellektuaalsele aumehele ainustki vahevõimalust hilisemaks kokkuleppeks J. Tõnissoniga.

Jaan Koordile on sageli ette heidetud tema sarkastilist protesti ja tema väljakutsuvat, sõjahüüulist, võitlusmeelset trotsi. Kuid just see jäädav protest ja trots oligi nimelt see, mis teda sõpruses ühendas Lui Oleskiga. On selge, et boheemiliselt meelestatud Jaan Koort ei kuulunud kunstnikuna ei ka inimesena nende hulka, kes magusnaeratuslikke, pateetilisi reveransse seovad kasulikkusega. Üle kaasaja ja kaasmaalaste kaugele välja paistev loovvaim, nagu seda oli Jaan Koort, sammub oma valitud eriradu ka siis, kui ta tunnustust peab otsima võõrsilt. On ainult vajaline mõista vaadelda Jaan Koorti töid ja siis hahituvad kõik etteheidetud tema protestist ja trotsist. Tema põrm, mis põletatud Moskva krematooriumis, toodi veel möödunud aastal kodumaale. Tunnustus, mida meil siis anti Jaan Koordile, tundus, oli avalikult hilinevad.

Kõiki neid kolme ühendas sõprusringiks mingi uljas, rahutu otsing, võitluskirg, kriitiline meel ja isekas, teadlik üleolekutunne. Peab naelutatvalt märkima, et nad ei ole iialgi puudust kannatarnud hästileitud, kuldse sõna ja tiivulise lause järele. Sest kõik kolm — nad harrastasid lõpmatuseni ja, võib-olla puhtinimliku nõrkusena, sädelevaid paradokse ja aforisme.

Luiga, Olesk ja Koort — „jumalasalgaajate paralleelne kolmik“ — nad olid ja jäävadki meie otsiva, võitleva ja loova vaimse mõtte väljapaistvamateks kujudeks. Nende enneaegse kadumisega oleme muutunud palju vaesemateks, meie väikerahva vaimne tänapäev — sisuliselt palju kahvatumaks.

Kuid, võib-olla, see ongi see elu, ja näiliselt päris õige ja tõeline elu, kus antakse käest ning enneaegselt kaotatakse ära ühe rahva ja inim põlve paremadki ja suuremadki anded. —

M. Päss

misega ja fassaadi ümberkorraldamisega anda mõistlikum nägu praegusele platsile? See kõik vajaks põhjalikku kaalumist ja ulatuslikku mõtetevahetust.

Seni kui see kõik korraldub, vajame siiski Jaani kirikut tema praeguses kujus — kas või piksevardaks meie pahameelele.

Märt Laarman

Ehitushooaeg Tallinna Vabadusplatsil

Foto Parikas

Adalbert Luiga, kes 3. augustil k. a. pühitseb oma poolesaja aastast sünnipäeva, on liitunud õigusteadlane ja sõjamees.

Kui meie riikliku iseseisvuse sünnid 1918. a. oli nagu insula in flumine nata, siis võidi hiljem, vaatamata ränkkrasketele oludele, meie Vabadussõda võidukale lõpule viia küll ainult selle tõttu, et meil leidus küllaldaselt arvul teoreetiliselt ja praktiliselt Maailmasõja kogemustes ettevalmistatud teeneline juhtkond, kelle valitud ridadesse kuulus Vabadussõja päevil ka Adalbert Luiga.

Riigikohtu kauaaegse prokurörina on Adalbert Luiga tuntud tahtekindla töömehena, kelle kohustusterikkaks ülesandeks on seista meie kohtutegevuse ja õigusemõistmise alalisel valvel — ne quid detrimenti justitia capiat. On ju õigusemõistmine iga õigusriigi vankumatu põhialuseks ja selles peitub meiegi, kes oleme uustulnukad Euroopa vanade riikide peres, nii tänase kui ka homse päeva pant.

K.-ü. „Noor-Eesti“ nõukogu juhatuses on Adalbert Luigaga tänuväärivalt asendatud tühim, mida enesega kaasa tõi Lui Oleski ootamatu ja enneaegne varisemine. Kuukiri „Tänapäev“, ilmudes teist aastakäiku, võlgneb oma olemisega oluliselt juubilarile.

Inimesena otsekohene ja avameelne, kuigi resolootne, maailma-vaatelt demokraat, selle vana, hea kooli mõtte järgi, on juubilar tuntud suure raamatuharrastajana: ongi bibliofiilia, nii tundub, Luigade üldine perekonnatunnus. Juhan ja Adalbert Luiga — need on par nobile fratrum, kelle vabatahtlikuks ülesandeks on olnud teenida üldsust ja tema hüvesid.

K.-ü. „Noor-Eesti“ juhatus ja kuukirja „Tänapäev“ toimetus ning kaastööliskond soovib, koos heatahtliku lugejaga, juubilarile hoogsat ja pidevat tööd pikadeks tulevikupäevadekski.

ADALBERT LUIGA 50 A. SÜNNIPÄEVA PUHUL

Luigade perekond on arvukas ja elujõuline. Juba oma välimuselt Luigad meenutavad kangete meeste tõugu. Suurekasvulised, tugevad, majesteetlikult aeglasel oma liigutis; näod kui põhjamaa kaljust raiutud, millest peegeldub mehisus, julgus, ettevõtlikkus, paindumatu iseloom. Aga ka hingeliselt on Luigade perekonna liikmeil palju ühiseid jooni. Nende töökus, põhjalikkus on üldtuntud. Nad rajavad igal alal uusi sihte. Seda teevad nad suurejooneliselt, teatava jonakuse ning väsimatusega. Olles iseteavad ja härrasmehelikud, pole neile omane väiklus ega kadedus. Nad on suured hingeliselt. Meenutagem tüübilisemat perekonna esindajat dr. J. Luigat.

Neid perekonna jooni kehastab eneses ka Adalbert Luiga. Elukutseliselt jurist, on ta teotsenud kõigil õiguse aladel, küll kriminalistina, siis tsivilistina ja nüüd juba pikemat aega prokurörina Riigikohtu administratiivosakonnas. Kuid Luiga ei kujunda enesest tavalist juristi, kes elust tagasitõmbunult nokitseb aktide kallal ja kes ükskõikseks painutab inimhingi paragrahvide alla. Temale on õigus üks lüli inimkonna kultuurist, mida tuleb mõista seoses rahva hingeeluga, majandusliku ning vaimse elu nähtustega. Selle tõttu Luigat ei rahulda šablooniline seadusetõlgitsemine. Tema mitmekülgseks arenenud vaim näeb õigusemõistmise mõtet ja ülesannet selles, et rahvast kasvatada moraalselt tugevaks, arendades temas austust korra vastu, sisendades talle arusaamist, et kord, ausus ja moraal on elujõulise rahva põhialuseid. Seejuures Luiga on veendunud, et kohtunik või prokurör ei suuda väärikalt teostada oma suuri ülesandeid ühiskonnas, kui nad on ainult juristid, st. kui nad elust kõrvale tõmbuvad ja oma rahvaga kõiki selle eluavaldusi kaasa ei ela. Kohtunik, kes elust kõrval seisab, kes istub ainult raamatute taga,

kelle süda ei tuksu kaasa oma rahva rõõmudele ning muredele, — see võib küll tark olla, kuid ta jääb eluvõraks ja tema otsused ei taba enam õiglust.

Luiga teab, kui suur mõju on rahva kultuurilises arengus raamatul, trükisõnal. Ta oli noore gümnasiaarina „Noor-Eesti“ liikumise algatajaid. Lahutamatu on ta seotud ka praegu O.-Ü. „Noor-Eesti Kirjastusega“. Ta on siin kauaaegne nõukogu esimees. Et see kirjastus on arenenud soliidseimaks Eestis, kes kirjastab valdava osa meie algupärasest kirjandusest; et siia ümber osanikkudena on koondunud kõik silmapaistvamad eesti haritlased, et siin mitte äritsemine, vaid loov kultuuriline töö seisab vankumatult esikohal, — selles kõiges on vastuaidlematu suured teened Luigal. Tema on alatiselt valvel, et „Noor-Eesti“ vanad traditsioonid seiksaksid siin esikohal.

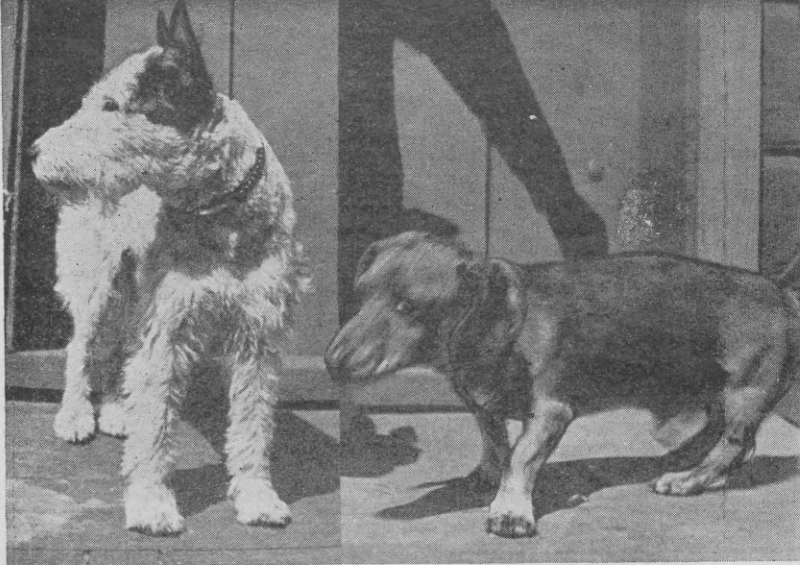
Majanduslik tõus pole mõeldav ilma vaimse huvita. Ka majanduslikule elule on tarvis luua ideoloogiline alus. Pole siis imestada, et Luiga juba Eesti Kirjanikkude Seltsi „Noor-Eesti“ aegu õhutas uue kultuuripoliitilise ajakirja ellukutsumist, mis Eesti avaliku elu nähtusi arutaks erapooletult, järjekindlalt ja põhjalikult, mis koondaks enese ümber iseseisvat intelligentsi.

*

Kallis sõber! Sinu hing on nii mitmekülgne, et raske on Sinust anda tabavat iseloomustust. Kuid Sinu kõige suurem voorus on ikka Sinu soe süda, Sinu aumehelik sõprus. Pealiskaudsel kokkupuutumisel paistad Sa veidi külm ja üleolev, kuid see esimene mulje Sinust on lausa ekslik. Sina oled suuremeelne oma vastaste suhtes, Sa oled truu sõpradele! Sa oled kindel oma põhimõtteis ning veendumusis!

Kestku veel aastakümneid Sinu elupäevad ja olgu alati Su vaim sama võitlusvalmis!

T. Grünthal

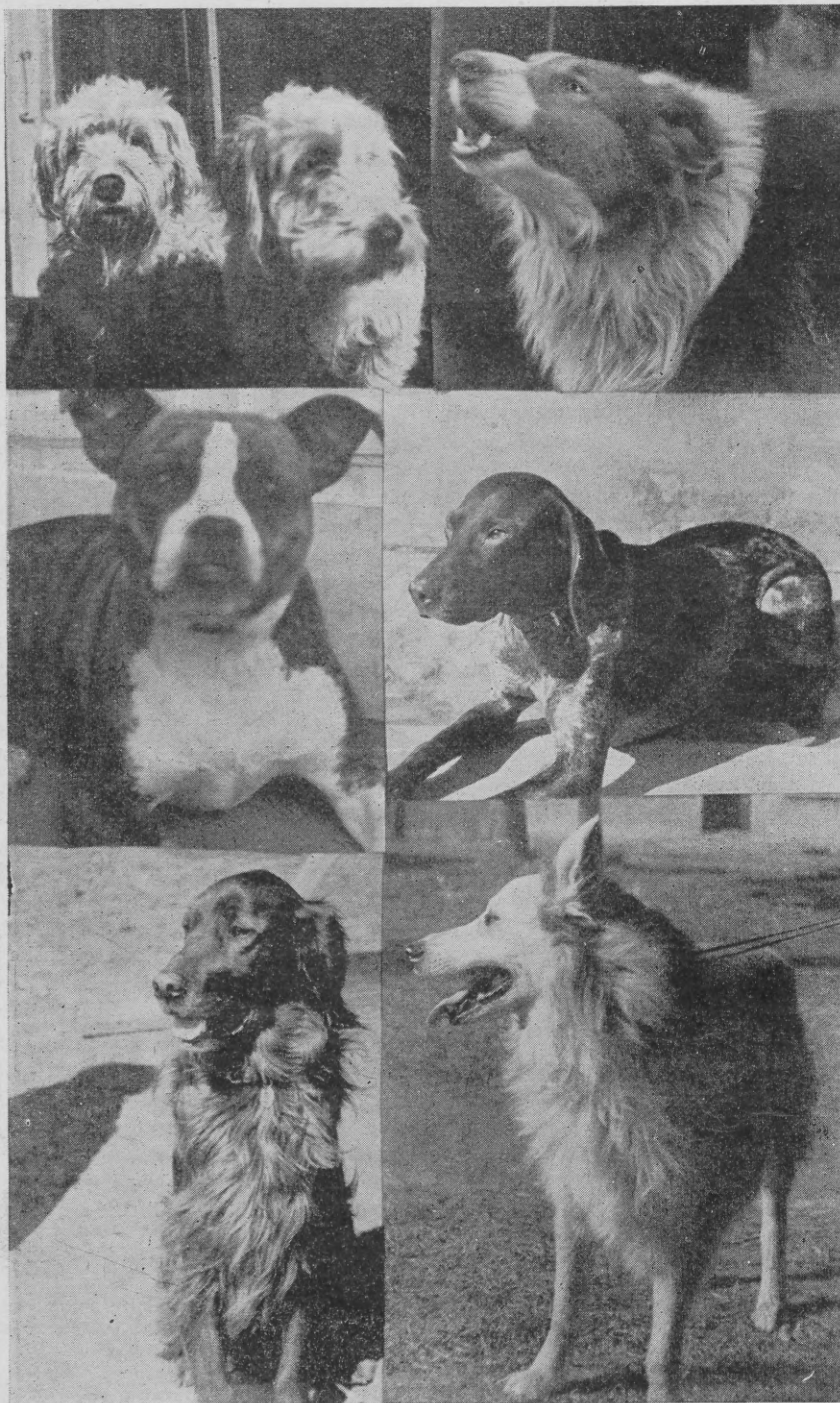
Koer ja ta peremees

See on kõige pikem ja sügavam sõprus inimese ning ühe loomaliigi vahel, millest kõneleb pealkiri. Elupõliselt, hallist esiajast peale on koer olnud inimese truu seltsimees ja abiline. Lihtsast karjakoerast alates kuni igakülgsele väljaarendatud koeratüübini on nad nii meil kui ka mujal pea igas peres armastatud. Maja- ja varavalvur, karjahoidja, jahiseltsiline, laste mängusõber, ustav kaaslane ja lõbustaja, koguni abiline mitmesuguste praktiliste toimingute ning elukutse juures — seda kõike on koer inimesele.

Koera truudus ja ustavus oma peremehele on tuntud otse kõnekäänuna. Olles hobuse kõrval kõige intelligentsem ja taiplikum meie koduloomade seas mõistab ta inimese käsked ja keelde ning on harjunud neid täitma. Sellepärast on nimetatudki inimeste eneste ustavusvahetõrki, mis üksteise suhtes liiga orjalikuks lähevad, koeralikuks truuduseks. Muidugi võib säärane truudus inimesele alandav olla, koerale on see aga aina auks, mida enam ta oma peremehe käskudest aru saab ja nende järele talitab. Kõik tunnevad Odysseuse ustavat koera, kes ühes teiste väheste temale truuks jäänud teenijatega ootas tagasi tulevat oma isandat, ning kui see viimaks 20 a. pärast saabub, siis ta tema jalge ees suri.

Koguni elupäästjaks on koer inimesele sageli. Meiegi vanad jahimehed kõnelevad jutte, kus jahimees, sattudes laanes kokku karuga pääses põgenema ainult tänu oma koerte agarusele, kes mesikäppa rahule ei jätanud. Aga ka veest uppuja väljatõojana ja mägismaadel lumetormidesse hukkuja päästjana oleme koertest mõndagi kuulnud.

Koera taiplikkus on tema dresseeritud, seda „arukam“ ta on. Intelligenti nii nagu omab inimene on tal väga vähe. Sellepärast tulebki koera tublisti õpetada, kui tahetakse temast mõnusat seltsilist ja abimeest saada. Meil tuntud koeraliikidest on hundi-

Ülevallt: Hindrey koerad Jackie (traatkarune foxterrier, Rootsist) ja Rowdy, pruun mägrakoer. Dir. Sillemi terrierid Whisky ja Jill. Notar Reimani šoti lambakoer Tomi. G. Breyeri inglise dogge Tsöpi. R. Kooli pointer Fox. Kpt. Kongase setter Peko (kroonitud kahe kuldaurahaga 1935. a. näitusel). Prof. Lüüsi lambakoer Tuks

Rukkilõikus Petski külas, Petserimaal

koer kõige paremini kasvatatav kui ka kõige ilusam välimuselt.

Elav loodus peab ümbritsema inimest. Ja seda enam veel nüüdsel ajal, mil kõik ikka enam ja enam mehaaniliseks muutub ning loomulikust loodusest kaugeneb. Meie omagi met sade loomadest ning lindudest on paljud muutunud säärasteks, mida ainult loomaaias ja zooloogia muuseumis näha saab. Seda enam siis muutuvad armsamateks koduloomad, nendest kõige enam koer, keda iga perekond linnas või maal võib endal pidada.

Mõnel maal, näit. Inglismaal, on palju organisatsioone, kes tegelevad koerte töu arendamisega. Leidubki sellepärast siis seal kõige haruldasemaid ja hinnalisemaid koeraliike, kust neid hangitakse ka mujale, sageli jahmatamapanevalt kõrge raha eest.

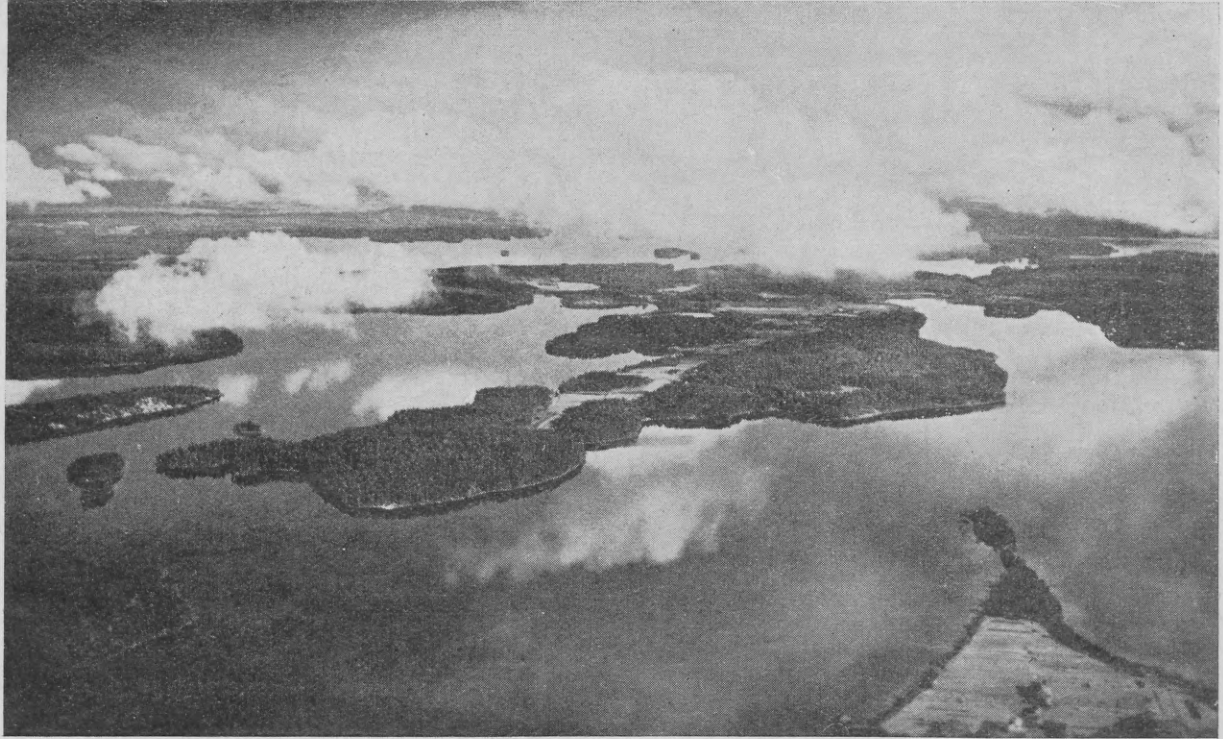
Meil Eestiski leidub hulk veendunud koertesõpru, kes ei lepi hariliku karjakrantsiga, vaid tahavad koeras näha intelligentset ja arendatud seltsimeest; samuti imestustäratavalt väljaõpetatud koerte omanikke leidub meil juba üsna rohkesti. Kellele ei teeks rõõmu ega pakuks imestust, kui koer kannab turukorvi ja toob kioskist ajalehe ring on ustavam korterivalvur kui inimesed või lukud.

Tuleb soovida, et koerte kaitse leiaks meil innukamat harrastust, kuna mujal maades pannakse sellele õige suurt rõhku. Samuti ei tohiks koerapidamisele alati vaadata kui luksusele. Ka tuleks korraldada sagedamini koerte näitusi, mis kõigepealt on vaatajale alati väga huvitavad ja aitavad kaasa paremate ning huvitavamate koeraliikide levikuks.

Vasemal: ärimees Huiki hunt Jack, keskel: prl. Vivi Lill oma ahvipintšer Mikiga, paremal: N. Fieki saksa dogge Jonni.

Sise-Soomest: Keiteleenjärvi

Fr. Tuglas

SUVISES SOOMES

1.

Lugu algas sellega, et maikuu viimaseil päevil veerand sada eestlast üle lahe Soome sõitis. Need olid eesti ajaloouurijad ja õpetajad või ka ainult ajaloole kaasa elajad. Sest 30. maist kuni 1. juunini olid Helsingis korraldatud eesti-soome ajalooeadlaste päevad, jätkuna samasugusele üritusele aastate eest Tartus.

Kõleda-võitu ilmad ja võrdlemisi vähene tähelepanu laiema üldsuse poolt — neis väliseis raames möödusid need „päevad“. Selle vastu pakkusid nad nii ajaloo-spetsile kui ka asjaarmastajale sisuliselt palju huvitava. Ja peremeeste korraldusoskus ning külalislahkus ei jätnud juba midagi soovida. Kongressi kõige väärtuslikumaks tulemuseks osutusidki vahest muljed vahenditust kokkupuutest mõlema maa ajalooarrastajate vahel. Kohati vanu sõpru, tehti uusi tutvusi. Oli tõsisteadeuslikke ettekandeid ja mõttevahetusi, niisama ka lõbusaid vestlusi ning väitlusi kolme päeva kestel. Sest kuigi ajalugu on vanadusest hall teadus, siis on ajaloolased ise tihtipeale alles õieti noored.

Vastuvõtu eine oli üliõpilasmajas Gallén-Kallela juba ajalooost tuhmunud Kullervo sõjasõidu-fresco läheduses, ametlikud koosolekud aga endise parlamendihoone — Säätytalo traditsioonirikkais ruumes. Ettekannete vahel tutvuti ülikooli raamatukogu, riigiarhiivi ja uue parlamendimajaga ning sõideti Seurasaare vabaõhu muuseumi vaatama. Ühel õhtul olid eesti küllalised kutsutud kongressi korraldajate perekondadesse. Nii veetis nende ridade kirjutaja selle õhtu ühes mõne teisega prof. A. R. Cederbergi ja tema abikaasa sõbralikus kodus, raamatute ning lõbusate Tartu mälestuste

õhkkonnas. Kongressi lõppoleng oli aga korraldatud omal ajal Suomenlinna kindluse kuulunud Särkkäsäarel — juba täitsa ajaloolises ümbruses.

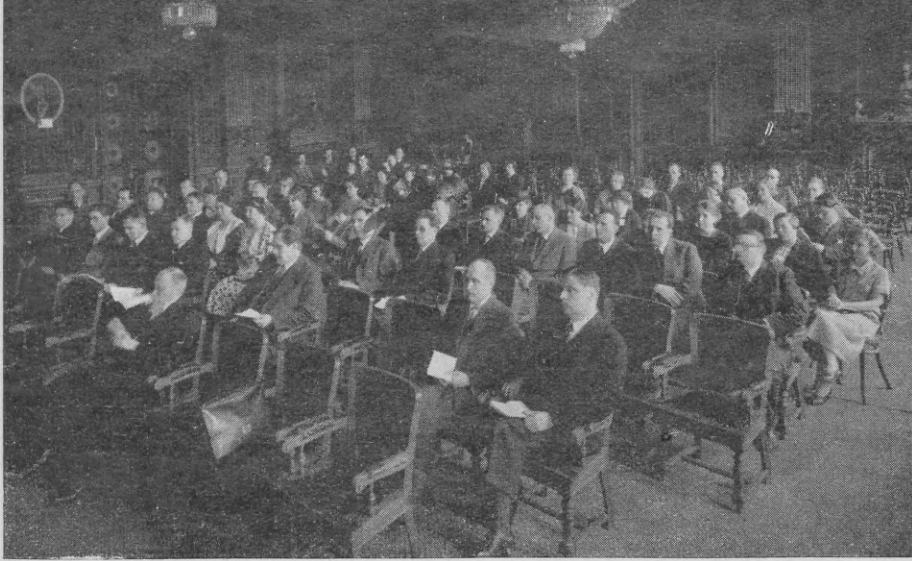
Sume õhtu, mootorpaadi sõit merele, rohtunud kindlusevallid ja kivised kangialused, siis pikk pidulaud mitte enam elektri-ajastusse kuuluva valgustusega, vaimukate ja vaimustavate kõnede tulv — kuni taevas juba idas helendama lõi ja poolesajaline külaliste salk jälle üle udutseva mere ning läbi magava linna tagasi valgus. See oli meeleolurikas ja meelde jääv õö.

Kuid järgmisel päeval olid kongressi eestipooldes osavõtjad oma soomepoolsete saatjatega juba sadamas. Lahkumisekäepigistused, tänutõlgitsused, kutsed järgmistele ajaloolaste päevadele — seekord jälle Tartus. Siis vaid veel kübarate ja ninarätikute lehvitused rannal ning üha kaugeneval laeval.

2.

Ainus eestipoolne ajaloolaste päevist osavõtja, kes Helsingisse maha jäi, oli nende ridade kirjutaja. Oli kavatsus Soomes puhata, rännata ja vahest ka pisut töötada. Ja sellepärast — kui veel mõned käigud käidud ja tehingud tehtud, siis juba võimalikult kiiresti suvistuvast pealinnast maarahusse!

Kilomeetrit kolm-nelikümmend Helsingist eemal on Tuusula järve ääres soome ajakirjanikkude puhkekodu Syväranta. Need on soome kirjanduse ja kunsti ajaloos pikale ulatuvate traditsioonidega kohad. Otse puhkekodu lähedal on onn, milles Aleksis Kivi veetis oma viimsed, nõdrameelsusest pimestatud eluaastad, ja paar kilomeetrit eemal puhkab ta Tuusula surnuaial tänu-

Ajaloolaste päevade avakoosolek

likkude käte püstitatud hauasamba all oma viimset und. Tuusula järve rannal on elanud pikemaid aegu Juhani Aho, Sibelius ja Pekka Halonen ning Eino Leinogi on siin meeleldi liikunud. Syväranna raamatukogus leidub rohkesti kõiteid tema nimekirjutusega. Ja praeguse põlve vaimuinimesed leiavad siia endiselt kergesti teed.

Viimase seitsme-kaheksa aasta jooksul pole ma siin käinud, kuid tulen ometi nagu koju. Leian rohkesti vanu tuttavaid, kellega siin endistel kordadel kohatud; veel enam uusi külalisi, kellega aga varsti niisama hästi sobib. Ja suvituspäevad venivad — kuumad, ühegi vihmapiisata, mõttelaisad ning kohvirohked. Töö ei taha minna. Paberilehed koltuvad laual peagu lakkamatus päikesepaistes.

Kuid siis ühel heal päeval saabub kodumaalt mu kaaslane. Ja jaanitulel Tuusula järve ääres valmib lõplik otsus: homme läheme! See on suur maa, ja kuigi teda võrdlemisi hästi tunneme; siis kaugeltki mitte põhjalikult. Homme läheme!

3

Oli kavatsus lähemalt tutvuda just Ida-Soomega, ja sellepärast algab tõeline turisti-rännang alles Viiburis. Kuid just aasta eest olime siin viimast korda — ja sellepärast ei üllata meid muuseumid, lossitornid ega Monrepos' pargid mingi ootamatusega. Lepime peamiselt Ümmariku torni interjööride vaatlusega. (Seletuseks: see on keskaegses vallitornis asetsev keskaegselt sisustatud turistide restoran!)

Teeme siiski ühe avastuse: linna raamatukogu Esplanaadil, mis oli möödunud aastal alles ehitusel, on nüüd valmis. Ja seda vaadates on põhjust jälle kord imestleda metseenide osa soome kultuuri arendamises. Kui palju on sel maal püstitatud avalikke ehitisi või rajatud muid üldkasulikke ettevõtteid eraisikute ka-

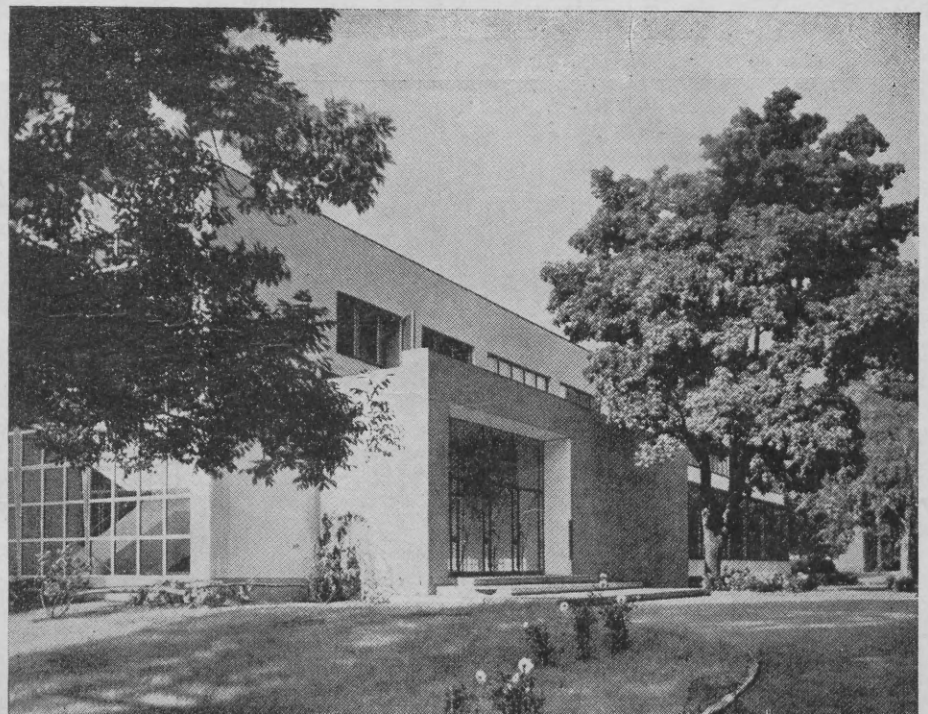
pitali abil! Nagu suurannetaja Alfred Kordelin, nii algas Juho Lalluka'gi kevadest oludest võrsunud ja vähese haridusega külakaupmehena, kuid tõsis ajajooksul Viiburi kultuurielu soodustavaks keskkujuks. Ja tema ning ta naine Maria postuunise tahteavaldisena on kerkinud lõpuks ka Viiburi avalik raamatukogu.

Ning teiselt poolt, kui hästi on selle tahte teostajad oma ülesandega hakkama saanud! See on moodne ehitis kõige äärmisemas mõttes, viimse piirini praktiline ja üksikosa-des viimistletud. Asutise avamise puhul krjutatud koguteosest alles näeme, milliseid probleeme on tulnud ehitamisel lahendada ja kui mitmel puhul

otse arhitektuurilisi esmavagusid ajada. Kuna ehitis on paigutatud parki, siis on teadlikult püütud hoiduda monumentaalse mulje eest ja taotletud kokkukõla taime- ja maastiku ümbrusega. Ehitises eneses üllatab valgustamise, soojendamise ja tuulutamise probleemide õnnelik lahendus ning koosolekute saali akustiliste omaduste tõstmine lainetava lae ja pehmete seinakatete abil. Lõplik mulje: õhurikkuse, joonte ja pindade puhtuse tunne. Midagi nüüdisaegselt pühapäevast ja pidulikku.

Kuidas suudetakse siin teostada selliseid ultra-moodseid üldettevõtteid? Linnavalitsuses ja mujal juhtivail kohtadel ei istu ometi mingid kunstinovaatorid. Kuid nähtavasti alistuvad nad oma šablooni-maitsega asjatundjate arvamusele. Nad võimaldavad katsetamist. Nad ei tõsta enneaegset kisa mõne „kummuti-stiili“ vastu, mille olemusest harilikult niisama vähe teatakse kui üldse mingist muust stiilist. Ja nii on kõikjal üle kogu Soome tehtud rohkesti nüüdisaja vaimule vastavaid huvitavaid arhitektuurilisi katseid. Teoreetiliselt küll väga rahvuslik, kuid praktiliselt üritusis tugevate rahvusvaheliste kalduvustega — seda on nüüdisaegne Soome.

Viiburi avalik raamatukogu

„Ei“, ütleb mu vana tuttav, kirjanik Viljo Kojo, keda kohtame „Karjala“ toimetuses, „Viiburi ei või hoobelda vaimse eluga. Kujutavail kunstnikel on siin veel oma organisatsioon ja nad avaldavad ka mingit tegevust. Selle vastu tõmbab Helsingi kõik kirjanduslikud jõud oma poole. Ja nii on lugu teistelgi kultuurialadel.“

Kuid linn elab ometi jõukalt ja ettevõtlikult. Ja nagu näha, ei tarvitse see aineeline ettevõtlikkus avalduda esteetiliseltki väheväärtuslikes vormides.

4.

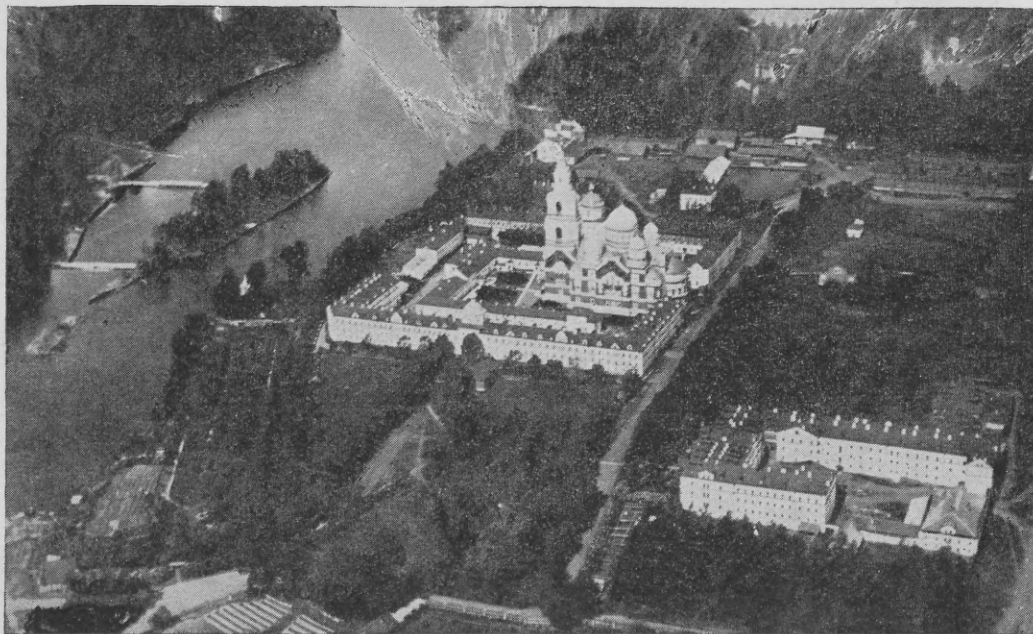
Oleme Sortavalas, Laadoga rannal, paarsada kilomeetrit Viiburist põja pool. Linn ise on väike, kuid nooruslikult elujõuline, nagu enamasti kõik keskused siin ida-kandis. On näha siingi ettevõtlikkuse järsku tõusu. Kesk laialipaisatud puumajakeste kvartaale kerkivad monumentaalsed, paljukordsed kiviehitised. Üldiselt aga kõik alles nagu pooleli, ebasuhteline, võr-aineist koosnev.

Sortavala nimi kangastab meelde Karjala laulumaid. Kesk linna oleval avaral platsil tõusebki Runolauliku sammas, allegoriseerides ühel hoobil kõiki mineviku vägevasõnalisi poete. Kuid mis üllatavam: samba ees seisab samasugune laulik elavana, vaadeldes oma pronksist teisikut. See on neid viimseid mohikaanlasi, üldtunnustatud ja ise oma väärtust tundev. Nii näeme teda päeva jooksul linnas liikumas: vägev kogu hallis vammuses ja säärsaabastes, pika habeme, suure kühmus nina ning laia kaabu alt vaatavate tarkade silmadega. Ta ei lahku hetkekski oma õlani ulatuvast hõbeotsalisest kepist — laulikusaust, mis talle annetatud mingil rahvaluulelisel pidupäeval.

Kuid see meie päevade Väinämöinen peaks õieti vene vihaselt vetele lükkama ja sellelt rannalt lahkuma, sest Marjatta poja Kiesuse kummardajad on lõplikult maa vallutanud. Just homme peetakse siin pidulikult ühe praosti mälestuspäeva, eelharjutused kirikuis on kibedalt käimas — ja ristirahvas voolab murruna linna.

Kui ise laevaranda jõuame, siis leiamegi lauliku seal juba ootamas. Kuid laev ei lähe kuhugi ürgpaganate laulumaale, vaid omakord ainult Valamo kloostrisaartele — veelgi ägedama Kiesuse kummardajate riiki. Ja

Valamo klooster linnulennult

veel teinegi, ainult pisut lühema sauaga mees astub laevale. See on Soome kreeka-katoliiklaste ülempiiskop Herman, eesti soost mees. Nii asume teele — munk tüürirattal, reisijaiks palverändajad, mitut tõugu turistid ja need kaks sauakandjat.

Nelikümmend kilomeetrit järvel, mida peaks kutsuma õieti mereks, nagu kutsutaksegi rahvaluules. Igatahes on see suurim Euroopa sisejärv. Esiolgu pikk saarterikas laht, mida on võrreldud isegi Norra fjordidega, tõsi küll, hea usu peale. Siis tükk avavett ja siis jällegi saared, arvult paarkümmend. See on Valamo, omapärane nurgake Soome riigis, erinev keele, meele ning kõige muugi poolest.

On uhke laeva saabumine kloostrisaarele. Kaljud tõusevad järsult, nende kohal sätendavad kirikute ja kabelite kuldkuplid. Laht kitseneb, siin-seal laeva kõrval mõni väike saareke jaapanlikult väändunud mändidega. Randade äärmiselt lopsakas taimestik meenutab nagu hoopis teiste laiuskraadide elu. Ja siis hakkavad äkki kloostri kellad lõõma, raskelt, pidulikult. Vase kumin voogab ülevalt mäelt, voogab kui jõgi.

Oleme oma üllatuseks saabunud Valamosse ta kõige tähtsamal pühal aastas. Sellest siis palverändajate rohus, keda on veetud juba eilsest peale mitme laevaga. Ja sellest siis ka ülempiiskopi tänane saabumine kloostrisse. Ta võetakse pidulikult kloostrile ülemuse poolt vastu. Kuid niisama pidulikult võtavad vastu rahvalauliku soome ametivõimud, nii paljukese kui neid siin on. Ja nõnda sõidavad need sauamehed üles kloostrisse, nagu kahe erineva maailma esindajad.

5.

Elame kloostrile kõrval asetsevas suures palverändajate võõrastemajas. See on nagu mingi Escorial päratu pikkade võlvitud koridoride ja kivitahvleist põrandatega. Meie tubagi meenutab kloostrikongi oma raudvoodite, pühapiltide ja avatud aknasse vaatava aia rohelusega. Valitseb vaikus, mida segab vaid üksiku kloostrikella aeglane kumin.

Jumalateenistused jätkuvad lakkamata, kord peakirikule alumisel, kord ülemisel korral. Käime meiega neid aeg-ajalt kuulamas. Kuid nad mõjuvad varsti ühetooniliselt — igavalt kogu oma pidulikus toreduses. Näib, nagu oleks neile igasugune arengujoon võõras, nagu oleks aeg peatunud ega tarvitseks inimene enam midagi mõelda.

Ja siis jälgivad silmad ainult veel välist dekoratiivset näidendit, nagu jälgivad näiteseinu endidki.

Ometi oleks ka selle pettumus, kes lootis siit leida bütsantsi kirikukunsti imesid, enam-vähem põhjalik. Klooster on rajatud küll juba ligi tuhande aasta eest, kuid peagu kõik ta praegused ehitised põlvnevad mõõdunud sajandist. Asjata otsida neist kvadraatselt paigutatud kasarmeist mingit arhitektuur-

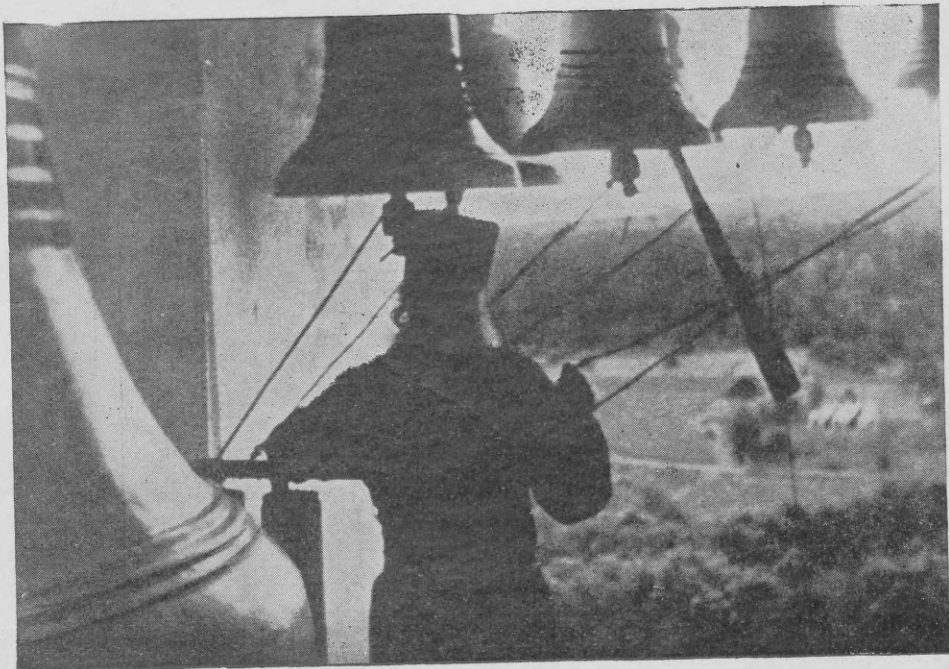
set ilu. Ja samasugune on lugu kirikute ja kabelite enam kui rohkearvuliste seinade ning sambamaalidega. See kõik on pärit ajast, mil bütsantsi kunst pole loonud enam migagi väärtuslikku. Võhikut võib üllatada see kassikulla rohkus. Samuti võib Valamo paistada idamaise ime tipuna läänemaisele turistile, kes pole varem näinud midagi sellelaadilist. Kuid väärtuselt ületavad vahest isegi meie väikese Petseri kunstilised varadused Valamo.

Mis aga on võrratu, peagu kirjeldamatu, see on kloostris asend järsul laherannal ja kogu Valamo saarestik. Viimane on kümnekond kilomeetrit pikk ja peagu niisama lai. Teda eraldavad nii kitsad väinad ja lahed, et saarestik tundub esimesel pilgul ühtlase mandrina. Väljaspool seda tihedat rühma on vaid üksikud eraksaared. Kogu see saarestik on kloostris valduses ja nii ta pühapaigad kui majanduslikud ettevõtted on kõikjale laiali pillatud.

On raske kujutleda kaunimaid jalutuskäikusid kui võimaldab see saarestik. Munkade poolt sajad teed ja rajad viivad läbi ürguhkete metsade, nende vahel laiuvad lopsakad niidud ja põllud, siis tõusevad järsud kaljurannad ning kaarsillad üle peegelsiledate vete. Vähe võib kõige sellega võrreldavat mujalt meelde tuletada.

Järgmisel päeval teeme retke mootorvenega, mida juhivad mungad. Paat suundub lahesoppidesse, käändub kanalitaoliste vetele, kus puud üle pea kumarduvad, liigub sildade alt vastu äkki avarduvatele väljavaadetele. Siis teeme jalarännakuid üksikute kabelite ja kirikute juurde, käime „Jeruusalemmas“ ja „Ketsemanis“ ning möödume „Ölimäest“. Kuski kõrgekustiteel avaneb heledas päikesepaistes kogu saarestiku toredus meie ees. Tõesti, kahel kreeka mungal, kes asusid siia a. 992 ning panid aluse kloostrile, ei võinud ilumeel puududa!

Kuid klooster ise oma majanduslike ettevõtetega on ikkagi väga inimlik asutus. Ma ei taha kahelda kloostrivendade usulises siiruses, kuid lõplikult tähendab Valamogi tunduval määral vaid nüüdisajale võõraks jäänud muuseumilist äraelamisvõimalust. Elav muuseum, mille saatuseks lähemas tulevikus muutuda surnud muuseumiks — sellest tundmusest ei pääse. Kord oli siin poolteist tuhat, nüüd vaid paarsada munk, ja uute juurdetulek on peagu seismas. See väike salk ei suuda oma majanduslike ettevõtetega enam ise hakkama saada, vaid tarvitab juba ammu palgalisi abijõu-

Munk Valamo kellatornis

dusid. Ja eriti pärast vene kodusõda polnud sääraseid peavarjuotsijaist puudu. Kohtame ise meest poolmungalises rõivastises, kes kohe meenutab, kuis ta sõjapäevil Tapal tegutsenud. Ta on just teel kloostris kantseleist palka võtma. Ja kloostris asutised kihavad kes teab kelle naistest ning lastest.

Olime kavatsenud pisut pikemalt kloostris peatuda. Kuid nii võõraks on jäänud kõik venepärane — kui see üldse on kunagi tõeliselt lähedal olnud. Varsti tundub selle nii vaimsete kui füüsiliste lõhnade survet. Paarist päevast jätkub, et küllastuda sest eksootikast. Ja me oleme jälle laeval, mida juhib pikajuukseline munk — välja Valamo saarte labürindist.

(Järgneb.)

Mustlase laul

Mu hälliks emasüli, koduks maantee
ning kõige nelja kaare avar ring.
Kord kalmgi saab mull' pimedasse laande,
jääb teede lõpmatusse uitma hing.

Kõik nürilt-nürilt tunnist tundi rühkiv
on mulle ikka ikkes härja puur.
Mu ratsu, uljalt tulde, tormi pühkiv,
mu oma vere kärsitu on tuur.

Mu südamega igavesti riul
on rahulolu uni, rumal, tuim.
Mu hinge põliskireks — tants ning viul,
mind kisub kogu ilma võlu uim.

Veel, ratsu, nelja! Kanna oma venda,
ta juus veel must, ta äge veri virg.
Hei, poogen, veel kord lenda — saadab enda
neis karjatusis metsik tõmmu kirg!

Ado Säärts

O+LUTS RÜGIP

Linoollõiked A. Peerna

(Järg.)

Ja on Paunveres Maailmasõja päevist saati tõesti palju muutunud. Alga kas või kiriku torniga, mis endale on saanud uue, plekist katte (endine oli luitunud puulaastudest) ja lõpeta uue „linnaosaga“ kabeliteel.

Ent iga alguse ja lõpu vahel, nagu alati, on veel midagi. Nii siingi: uus, enam-vähem ajavaimukohane õpetaja, remonditud kirik, suurendatud meierei, õlle- ja peenviinade kauplus ja paar koopakest, kuhu pääsevad ainult head tuttavad ühes oma ustavate kaaslastega. Et elanikel näib olevat rohkesti raha, siis lendleb Paunveres ja selle armsa kohakese ümbruses igasuguseid agente, fotograafe ja „manufakturiste“, kes ülikonnariiet müüvad enamasti niinimetatud k u p o n g i d e s. Endiste räbalakaupmeeste, tōkatimüüjate ja sahariiniga sahkerdajate kaadri asemel on siginenud ning valgunud laiali hoopis uus element, hoopis asjalikum ja energilisem kui see endine. Võõbatud savikauss ja piilupart on läinud moest; nüüd, olge nü lahke, kas te ei soovi osta jalgratast, grammofoni, õmblusmasinat, raadioaparaati? Muidugi järelmaksu peale — tasumistingimused on ülisoodsad. Asuniku- ja muidki pangalaenusid sajab niivõrd heldel käel, et meel läheb härdaks; sõber kirjutab sõbra vekslile alla, ilma et õieti vaatakski, kui suur on summa, mille kätteks vajutas oma vapi piklikule, ilusale, vikerkaarevärvilisele templiga paberile.

Valitseb üks kuldne ajastu.

Väga võimalik, et neid on rohkemgi, kuid kindlasti on Paunveres ü k s i s i k, kes oma kaaskodanikkude peale vaatab umbes samasuguse pilguga, nagu kord vaatas härra Herodes — Juudamaal sündinud esiklastele. Vahe on vaid selles, et üks oli Juudamaa kuningas, kuna teine on Paunvere rätsep, Georg Aadniel Kiir. See vahe isenesest küll pole kuigi suur, vähemalt aunimede poolest, sest mõlemad on kanged mehed: üks on nõelakuningas, aga teine . . . võta'nd kinni, kuidas teda nimetada? Eks ole parem, kui tema täpsema tiitli leidmise jätame mõne oma „Sügise“-lugeja hooleks. Jõuab's üksainus inimene teha kõik?

Kuid loo raskuspunkt ei seisa mitte korrapärase tiitlite leiutamises, vaid . . .

„Kuule sina, Juuli,“ hõõrub Kiir ühel ähmasel hommikul oma praegupestud näokest, mis ikka veel on veidi tedretäheline, „kas sa tahad olla mu naine? See tähendab: minu h e a naine?“

„Mis küsimine see on?“ peatab noor perenaine plõgiseva õmblusmasina, vaadates mehele suuri silmi. „Millal's ma olen olnud paha?“ Ning osavõtlikult, peaaegu nutt kurgus: „Kas nägid halba und, Jorh?“

„Einoh,“ pöörab küsitav pea viltu, „jätame uned ja kõik niisugused kraamid kus see ja teine, aga . . . Ei, tōsi, halba und nägin kah, kuid sina hoiä täna minu eest päkka!“

„Päkka?“ vaatab noor abielunaine abiotsivalt ringi. „Kuidas seda tehakse? Ja . . . ja mistarvis?“

„Täna on vallamajas peagu viimane maajagamine vabadussõjalastele; kui ma ei saa täna oma noosi, siis võib-olla, et ei saa enam kunagi — need vembrad on juba ära sikutanud kõik paremad tükid. Ja ometi olin minagi üks neist, kes —“

„Kui kõrgele tōsis vaenlaste veri, kui sa võitlesid lahingus?“ küsib noorem vend Benno, pealtnäha päris ilmsüütult, kuid pole just raske tähele panna, et selle lõhvardi sisimas itsitab pooltosinat kodukasvatatud kuradikesi. „Külarahvas räägib, et veri tōsunud sulle põlvini? Kas on õigus?“

„Ei,“ väristab Georg pead, „see veri, see tōsis sinu ninani. Kahju, et sa sellesse ära ei uppunud!“ Ning visates käterätiku tulikumale pliidile: „Ütle, molkus, kas sa oled sõjas käinud?“

„Mispärast ma siis just pidin minema sinna, kus isegi juba sinutaolisi vahvaid mehi ees? Sellal, kui sinule tōsis vaenlase veri kurgulōõrini, mina rekvireerin eesti sõjaväele omameeste hobuseid, sedulgarihmud ja kõike, mis kätte sain ning hea hinna eest ostsin kokku katkenud ja Maailmasõjast saati veriseid sineleid. Nii et justament võid näha, et minulgi oli tegemist verrega. Ah jaa, samuti oli tegemist hallitanud jahuga. Jumala eest — me maksime head hinda, ja mis jäi võlgu, seda tasume praegugi veel paremate protsentidega.“

... Mis küsimine see on?...

A. Adson

Möödunud hooaeg Tallinna teatreis

Estonia. Esimese poolhooaja kohta võtsin juba sõna Tänapäeva jaanuari nr-i veergudel. Jääb liibstada pilk üle teise poolhooaja. Viimases põhjustub peatumine Mikumärdil ja O' Neilli Oi noorusel. Informatsioon, mis kas teatrist enesest või ta sõpruskonnast on lansseerunud ajakirjandusse, heameeltes Oi nooruse menust, tõstes välja selle lavastuse kui saavutise kogu hooaja tööst, tugenedes selle juures kassa andmetel, mis aga vaimu- ja kunstiküsimusis ei ole ammugi kõikekinnitav ega täit usaldust vääriv argument.

Neid kahte lavastust võrreldes näeme jälle, kui võrd meie juhtiv ja esindus-teater on valismaa mõju all ja kui võrd ta hoolib omast asjast. Oi noorus ei ole kaugeltki mingi tugev probleemtükk, kunsti suurteos ega dramaatiline väärisasi. Ta jääb dialoogi vaimukuselt Mikumärdist märksa maha. Aga milline hool ja käsitluslik soojus Oi noorusele osaks sai nii lavastaja kui peategelaste poolt (lavastaja oma üliagaruses siiski sattus esietendusel 3. pildi tõbu-urka steenikäsitluses sellisesse ülepiirilisesse, et mõni tundelise liige publikust pärast etendust tundis nagu tarvidust vannid järgi)!

Mikumärdi lavastus, samuti A. Lauteri oma, aga lonkas ja logises kas või kaheksast kandidist: osalt äpardus Jooram, samuti Ems, täielikult aga sulane Ants ja Mimm, üldtempo ja koosmäng lünklik, hoovõtude ning tühjajooksudega. Dekoratsioon oma juba šablooniks kujunenud (nii ruttu!) põõrlava keerlemise ning plastilis-realistliku aguli stiilis сувила sorti elamuga, õhvaesuse, ruumipuuduse ning ebamonumentalsusega ebavastav Joorami vaimule. M. Lutsu sügavalt-inimlik karakterlooming, H. Lauri popsi-mõnusus ja A. Sälliku stiilne tagasihoidlik meeleolukus osutusid ses ümbruses poolenisti raisatuks (tükki anti ainult tosin kord).

Gogoli Revident osutus mõnes suhtes liiga kõvaks pähkliks ansambli jaoks, teisest küljest jälle kannatas ülemängimisest tingitud Ossipi rolli väärtõlgitsusest. Lavastuse peamiseks hüveks söelunes P. Pinna innapealiku kujutus kogu inimlikus täiuslikult tõlgitsetud elamuste jõus ning mitmekülguses, ka rassiliste erinevuste väljatoomise oskuses.

J. Devali Preiliga võimaldati P. Pinnale ja E. Vilmerile produtseerida varjundirikast ja virtuoslikult-intelligentselt serveeritud salongidialoogi ja esineda tublilt karakterrollis M. Lutsule, kuid teos ise oma aja-viitelisusega ei põhjusta tema võttu meie loomult tüseda ja aruka väikerahva lavale. Fopaa tegi näitejuht A. Lauter tüdruku raseduse liigse rõhutamisega. Selline näpuganäitamine ei räägi näitejuhi taktikusest.

Hooaja lõppetenduseks antud Shakespeare'i Palju käre ei millestki kujunes hõredaks ja igavalt üle lava libisevaks palaks, mängitud tavalises salongtüki laadis. Shakespeare'i antud kondikava, see „ei miski“ ei saanud teatrilt küllaldast kunstilist „palju käre“. Omal ajal samas teatris lavastatud Armuja narrimäng („Nagu see teile meeldib“) oli mitmeti ette. Teater oma enesega rahulduses ja opereti tähtsustamises on läinud tagasi Shakespeare'i tõlgitsemises. On aga edenenud rätsepakunstis: printsi rolli kandja uhkeldas oma siididega, tal tuli isegi (päris tarbetult) kostüümi vahetada — veel kriiskavamata vastu.

Nõnda lõppes hõre sõnalavastuse hooaeg, kuś rida andelisi näitlejaid pidi leppima ühe-kahe tubli osaga, rida aga ainult kribu-krabuga.

Nüüd tõmbab Georg selga oma sõjaaegse frentsi, ei vaatagi enam oma noorema venna poole, vaid susiseb ja vusiseb üle õla:

„Kes sulle ajas säärast loba? Ma löön maha selle mehe!“

„Oi, Aadniellike, siis sul tuleb tappa ja taga ajada palju mehi, aga kuis sa neid kõiki kätte saad?“

„No sinu, sunniku, igatahes saan kätte!“ astub Georg pullvihaselt venna poole. „Katsu sa mul...!“

„Lapsed! Lapsed!“ kargab elatanud emand Kiir vendade vahele. „Kas te's enam kuidagi teisiti läbi ei saa? Mõtelge ometi oma kadunud venna Viktori peale, kes tõesti... Mõtlen ainult, Jorh, sinagi lähed saama seda asunikutalu tema nimel. Ise sa poleks saanud midagi.“

„Mina? Mina?“ turtsub poeg vihaselt, koputades endale rinnale. „Mina juba ammugi oleksin pidanud saama mõne rüütlimõisa südame.“

„Nojaa,“ ümiseb noorveli, „rüütlile rüütlimõisa süda ja... saba kah peale kauba.“

„Ei joo!“ pöörab Georg emale selja, kui viimane teda kutsub kohvilauda. „Mina niisuguse jõrnikuga nagu Benno ühe laua juures ei istu.“

„Armas Jumal!“ paneb pereema käed risti rinnale. „Nüüd, kus me ühisel jõul saime jagu välisest vaenlastest, et me just nüüd hakkame kisklema isekeskis! Näe, Viktorike läks ära ja...“

(Järgneb.)

Operett püsis hooajal endiselt teatri poolt tähtsustatud kohal. Ehkki hooaja algul teater lubaduse andis, et tuuakse sama palju ooperi-etendusi kui opereti-õhtuid, selgus hooaja lõpuks ometi, et seda lubadust pole täidetud: operetti anti jällegi märksa rohkem kui ooperit. Võudluseks olgu toodud, et Lätis opereti-õhtud on alla viidud $\frac{2}{3}$ võrd ja nad moodustavad umb. poole ooperiõhtute arvust

Varjuelus viibiva ooperi alalt oleks suurema uudisena märkida Hanno Kompuse lahkumine teatrist Riigi Ringhäälingu teenistusse. H. Kompuse omal ajal teater komandeeris pikemaks ajaks Saksamaale õppima ooperilavastamist. Ega tema lahkumine ometi ei tähenda seda, et „rotid lahkuvad, tähendab, (ooperi) laev hakkab vajuma“?

Draamastuudio avas hooaja Tõe ja õiguse II jao dramatiseeringuga (A. Särevil), mis oli õigem, ulatuslikum ja huvitavam V. Meffuse dramatiseeringust samast teosest), milles Ed. Türk esines kogu õhtu huvikõitvalt ja tunduvalt inimlikumalt kui omal ajal Vane-muise lavastuses. Mauruse roll oli Türgi loomingus verstapostlik. Tunnustustugevat karakterloomingut nägime A. Sunnelt, J. Kaljola, L. Hansenilt jt.

Elavasti, maa- ja rannalähedasti lavastati ja mängiti A. Mälgu Mees merelt ja R. Behrsini Merikarud, mis aga kannatasid (eriti viimane) teatri tehnilise kehvuse all. Samad jõud teinuks neist teostest näit. Estonia täiuslikus varustuses ja lavavõimaluste külluses otse rõõmstavaid ootamatusi.

Teatri töö kunstiline hiilgesaavutus ja kõigi teatriite töö ületus hooaja kestes kujunes Ibseni Kummitustest Liina Reimani, R. Tarmo, A. Mägi, M. Mölleri jt. kujutusel ning R. Tarmo lavastusel. See oli jälle üle kaua aja haarav elamus, mis rääkis sama võrra intellektile kui tundmustele. L. Reimani on veelgi tihenendud ja õilistunud dramaatilises kunstis.

Nipernaadi dramatiseeringu sügavam menu ja dramaatiline alatoon jäi välja toomata lavastaja A. Särevi puuduliku töö tõttu.

Stefani Messina kingsepp takerdus probleemi lahendamises müstikasse. Lavalises teostuses köitis ja võitis meeli R. Tarmo oma intelligentse ja küpse mänguga.

Töölisteater. Avaetenduseks antud J. Jaigi Esivanemate kuld ei ole sugugi nii paha asi kui tembeldati see euroopa-kadaklike esteetide poolt. (Meie vanade saksa-kadakate kõrvale on aja jooksul tekkinud liik moodsaid kadakaid, kes tunnustavad ainult välismaa lavakaupa: iga nõrk-tühine saksa, prantsuse, ungari jt. komet on neile mitu korda teretulnum kui oma eluterve, tüübiehtis ja rahvalik teos, nimetagem neid saksu euroopa-kadakaiks). Jaigi teoses on küll teatud sobimatus realismi ja lastejututelemendi vahel, kuid

puudub selle vastu see šabloon, sentimentaalsus ja raskestiusutav õilsus, mida nägime Tütarlapses tänaval, ega narrita Jaigi tükis nõnda probleemi nagu Preilis.

Ungari autorite R. Töröki ja Th. Emödi Tütarlaps tänaval omab vaid esimese vaatuse värske ja tiheda — edasi areneb asi nagu muinasjutus ja operetis. Ilmekamate osadena jäi siit talletada suurejooneline, õhurikas ja elutõeline dekoratsioon H. Tammelt, tore juudieit A. Tammelt, R. Baumanni mõnususe nagu ikka ja pr. Römmeri ehtsamalt-lihtis mäng nimiosalisena, samuti meeolulokad vahelaulud.

Lutsu Vaikse nurgakese dramatiseering ei võistelnud küll tüübi- ja mängu lopsakuselt Tagahoooviga, ka puudus siin kallis loomake Tunjka, kelle arvele võib panna oma paarsada tuhat s. sissetulekut Tagahooovi üldkassast — niivõrd tõmbav oli ta oma õhina, koomilise karvastiku, roosilehe-roosa keele ja ansamblikuuluvusega. Kuid uusi karakterloomingu saavutusi nägime Linda Reialilt, L. Römmerilt jt.

Tänuilikumaks lavastuseks tuleb eraldada hooaja tööst Mahtra sõja dramatiseering, mille dramaatilise atmosfäär ja lavakujude enamik (muidugi talupoegade laagrist) sisaldas valusat ja kallist ning meie õigluselõhnetut ergutavat. Sattusime jälle lähedasse ühendusse meie rahva saatusega raskest lähi-minevikus, mida ei tohi unustada.

Hooaja raskeimaks ja riisikorikamaks teoks peame Peer Gynti lavaletoomist A. Särevi poolt, mis õnnestus rohkem kui oodati. Ehkki toonasest Estonia-lavastusest A. Lauter rauga-Gyndina oli sügavam, noorukina temaga suutis aga A. Särev võistelda küll. A. Tamme Aase oli umbes võrdne H. Gleserile ja tõmbas kogu aeg sümpaatiad enda poole. Otse üllatavalt meeolulokalt, selgesti ja solveiglikult ehtsalt esines ja laulis E. Vaarman; ei olnud ta käitumises jälgegi sellest operetlikkusest, millesse ta on vahel laskunud Estonias.

Lavastuses nägime teravmeelset piltide ümberpaigutust, ja leidlikkusest ning ilmekuselt kippus trollide stseen ületama omaaegset Estonia-stseeni, samuti kui pulmapiilt Töölisteatris toodi välja loomulikumis ja rahvalikumais toonides ning kujudes kui toona naaberteatris.

Korneitšuki Platon Krečet, värske tükk Nõukogude maalt, rõõmstas oma probleemikuse, ergutava õhustiku ja läbi intelligentse ning jumeka lavastusega. Mitmegei näitleja saavutuste seast torkas meelde L. Reial naisarhitekti sugugi mitte kerges rollis, ületades sama osa kehastuse Riia Vene teatri ja kaugelt Pärnu Endla poolt.

Hooaja lõpu sooritas aga teater oma prestiiži allakiskuvalt, mängides E. Vaiguri Potilille ja karusammalt, mis osutus nõrgeimaks tükiks kogu hooajast ja mille lavastuski sammus tallatud radu.

Kunstikroonika

1.

Turism ja kunst? Mis on neil teineteisega ühist? Minule paistab, et nad on lahutamatud.

Meil Eestis on hakatud aru saama, et turism kui niisugune on tähtis ja vajaline ala. Selles suunas on hakatud ka midagi kohendama ja korraldama — vähemalt on aru saadud, et turismi edendamiseks on vajaline teha propagandat. Sellel on olnud ka juba tagajärge, sest nii nagu kuulda ja näha, käib tänavugi Eestis rohkem huvireisijaid välismailt. Huvireisija on aga uudishimulik olevus, ta tahab kõigepealt näha ja näha, et saada rohkem muljeid. Peale selle tahab ta maalt, kus käinud, kaasa võtta mõningaid esemeid, mõningaid pisiasju, mis kuidagi on seotud selle maa rahvaga, kus ta käinud, esijoones sääraseid asju, milledes väljendub nähtud maa ja rahva algupära ja kunstimeel. Sellepärast ongi kõigis maades, kus turism hästi arenendud, olemas terved

tööstused, mis valmistavad mitmesuguseid ehte- ja iluasju välituristide jaoks. Kes laialt on reisinud, see teab, millised need asjad on. Märkimisväärne, et kõigepealt on nad kunstipäraselt väljatöötatud ja hinnalt võimalikult odavad, sest turist ei taha ju väikeste mälestisemetete peale palju kulutada.

Kuidas on lugu säärase turismiesemetega Eestis?

Olen vaadelnud vaateaknaid, kus esitatud mitmesuguseid mälestisemasju turistide jaoks. Ma ei taha ütelda, et midagi ei ole tehtud, ei, on püütud teha nii mõndagi, kuid kuidas? Lihtne käsitööline on võtnud ja teinud kas puust või muust valmis mõne eesti kapa või kannu, mõne rahvariides nukukese ja ka vahest midagi muud ja see on peaaegu kõik. Kuigi need esemekesed oma välimusel ja konstruktsioonilt vastavad meie muuseumides olevatele esemetele, jäätavad nad oma formaadi, väljatöötamise ja värvi poolest ilmatu palju soovida. Kui

Vasemal kunstnik Eller ja paremal kunstnik Sannamees oma ateljees

näiteks üks kapp muuseumis on väljatöötamiselt primitiivne, luitunud ja vana, siis ei tarvitse seda olla üks tema koopia, mis on määratud võõrale mälestisesemeks. Siin on juba tarvis peenemat lihvi ja kaunimat värvingut, sest asi peab olema ilus, siis meelitab ta ostma ja on ilusajaks. Ma ei usu, et ükski väliturist tahaks näiteks minupärast kas või mõnd muuseumist võetud vana eesti kaljakappa panna kodus oma lauale või riulile. Ja need rahvariides nukud, mida olen näinud mõne turismibüroo vaateaknal? Need on enamikus küll sääraseid hirmutised, et issand heida armu. Ei ole nende valmistamist valvanud küll mingi kunstniku silm, ning neid on nähtavasti kokku soperdanud inimesed, kellel puudub arenenud maitse ja kunstimeel.

Meie kunstnikud kurdavad, et nälg tikub tihti kallale: ei ole tööd, ei ole tööd! Vahest igaukski neist puudustkannatajatest oleks heameelega valmis rakendada oma oskust meie turismibüroode teenistusse mitmesuguste mälestisesemete valmistamise juures. Kuid kas on meie turismibürood ja turismi mälestisesemete valmistajad nimetamisväärselt kasutanud kunstnikkude oskust ja tööjõudu? Seda pole seni näha ja see on kurb ning andeksandmatu. Kui meie turismihärradel ja -daamid ei ole endil taipu selles küsimuses võtta ette muudatust, siis on nende kohus, kes on vastutavad meie turismiarengu eest, astuda mõjuvaid samme, et need armetud mälestisesemekesed, mida pakutakse praegu Eesti välituristidele, kaoksid jalamaid vaateakendelt ja asendataks tõeliselt kunstipärase mälestisajadega, mis annaksid tunnistust eesti rahva kunstimeelest, sest meie rahva kunstimeel üldiselt ei ole tõesti mitte nii arenematu ja labane, nagu nähtub praegu võõrastele pakutavaist mälestisesemest.

2.

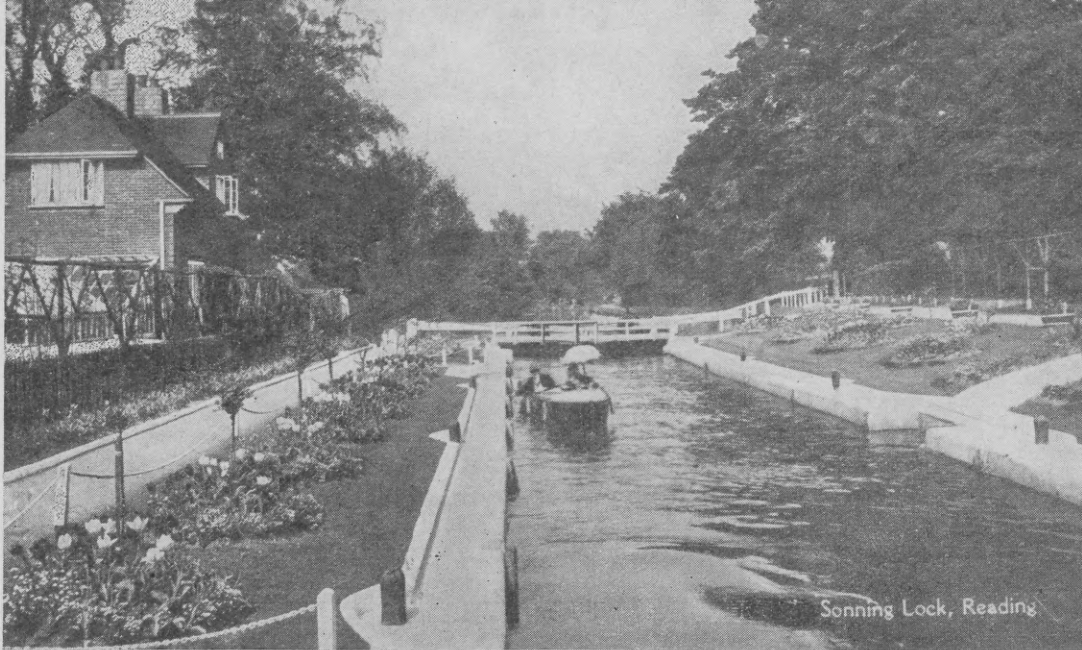
Kunst ja kunstkäsitöö? Need kaks ei ole hoopis mitte üks ning sama mõiste, sest kunst on üks ja kunstkäsitöö teine. Meil on tekkinud arvamine, et siin ei ole mingit vahet, ja nii näeme, et on hakatud pakkuma käsitööd kunsti pähe. Vaadake meie ilu-ehte- ja tarbeasju vaateakendel ja kaplustes, mida pakutakse kunstikäsitöö nime all. Nad on sageli väljatöötamiselt laimatud, kuid siiski mitte ilusad. Tunnistad neid ja otsid sääraseid, mis oleksid silmale eriliselt armsad, aga ei leia ega leia, jätkadki tihti soovitud eseme ostmata.

Mis teevad ühe asja väliselt ilusaks? Kõigepealt

nende joonistus, proportsioonid ja värv. Teame, et üht ning sama asja võib valmistada väga erinevais joonistuses, proportsioones ja värves. Joonistuse, proportsioonide ja värvide leidmine on suur kunst ühe eseme valmistamisel ja nõuab peale tehnilise oskuse hästiarenenud kunstimeelt, et saavutada tõesti ilusat ja meeldivat välimust ühele esemele.

Teie, kes te produtseerite ja kauplete nn. kunstkäsitööga, kui palju olete teie vajanud oma tööstusis arenenud kunstimeelega kunstnikke? Paistab, et teie poolt pakutavaid esemeid on valmistanud keskpäraseid ja alla keskpäraseid tööjõud, kellel on vahest küll tehnilist oskust, kuid puudub arenenud kunstimeel ja kunstniku silm. Teame, et meil on juba aastaid tegevuses õppeasutisi, kus valmistatakse ette õppinud töölisi ka iga laadi kunstkäsitöö valmistajateks. Kes õpetavad neis kooles ja kui palju on nende koolide õpetajate hulgas välja-paistvaid kunstnikke? Ja riigi kunsttööstuskool Tallinnas, mis, nagu räägitakse, pidavat andma õpetajaid meie kunsttööstuste jaoks? Kas ei valitse selles koolis tema algusest kuni tänapäevani va õndsas Stieglitzi kunstikooli vaim, mis juba omal ajal, aasta kolmekümne eest, oli tuntud oma kivenenud ja iganenud kunstivormide ja maitse harrastajana, mille vastu juba siis prosteeris vene kunstnikkond ning mille põhjusel ta pärast revolutsiooni kaotas jalamaid oma olemasolu? Kas peame leppima sellega, et see kivenenud ja iganenud kopeerimisevaim peab nüüd meil edasi kestma ja mõjutama meie kunsttööstust? On aeg võtta viibimata revidermisele meie kunstkäsitöö õpetamise ja valmistamise viis ja vaim, et tuua värskust ja elavust meie kunstkäsitöö esemete välimusse, mis oleks vastav meie rahva järjest arenevale maitsele ja aja nõutele. Seda ei saa aga muidu teha, kui tuleb tõmmata kõigi säärase õppeasutiste ja kursuste õppejõudude hulka meie paremaid kunstnikke, kelledest praegu kahjuks, nii paljud on lausa töötä, kuna samal ajal hulk Stieglitzi vaimu harrastajaid juhivad meie kunstkäsitöö kunstilise külje õpetamist.

Pessimisti optimistlikke

pargis. Ja lõpmatuid sorte teisi lilli Kensington Gardenis. Kõigil juures sordinimed. Näeme tihti jalutajaid silmitsemas uusi sorte.

Tiikides palju metsikuid linde, tunneme ainult parte. Imetleme, siis öeldakse: „Need kõik kuuluvad meie kuningale, keegi ei puutu neisse.“ Ja parke on lugematul arvul. Suuremates jalutamiseks peame kasutama söidukit või hobust.

Kohtame rooside müüjaid nii Paddingtonis kui Manchester Squareil. Öied ilusad, pikkade vartega. Müüjatega sobib jutt. Juhatavad „Olympiasse“, kus alati olevat lillede näitus. Seekord siiski pole. Küll on Jacker Streetil daaliate näitus. On toredad öied. —

Asfaltteed, vähemates parkides tunneme algul külmadena. Ruttu harjume nendega. On puhas ja mitte vali. Teede servade lõige ülipuhas. Jälle lillesid, nii mitme- kui üheaastasi ja igavärvilisi.

Kohtame aednikku, kes äraõitsetanud lillede asemele pistab mulda õitsvaid krüsanteemioksi — sest on juba sügis. Hakkame austama neid inimesi.

Thamesi jõgi on väga kiire vooluga. Sellepärast ka ülemjooksul üsna tihedasti lock'isid ehk lukkusid, milliseid meie oleme nimetama harjunud lüüsideks. Ja iga locki

Aktuaalne on praegu koduümbruse kaunistamise või fassaadi küsimus. Sellepärast vahest seegi kirjutis on näinud trükimusta.

Oleme küll kuulnud juba, et rahva kultuurilist tasapinda mõõdetakse ka kodude järgi. Selle järgi, kas on püütud teha kodu mugavaks ja koduümbrust meeldivaks, kauniks. Meie tihti ei loe seda vaadet maksvaks eneste kohta. Kergem on ju ütelda, et meie ei suuda kõike, kuna oleme majanduslikult kehvad järjel. Vaevast mäletamegi veel koolipõlves kuulnud lugu vaese puhtast ja rikka räpasest kodust. Igaks juhuks laseme maksma panna seaduse, mille põhjal meid võidakse karistada, kui reostame oma kodu ümbrust liiga palju! Ja ajame süü koertele. Paneme kangialustele ja väravatele keelusilte. Ja ega võõrad tea, et meie koerad ei tunne kirja.

Maal ütleme tihti, et pole aega lilledega jahtida, kui neist olekski mis-kiit kasu. On rahlemist niigi pikad päevad ja vahest pooled öödkki tagapeale. Oleme kuulnud, et vahest on inimene merre, lauaukkide vahele uppunud, kuna tal oli enese vee peal hoidmisega tegemist niipalju, et polnud aega haarata kinni lauaukkist. Väga varsti teame aga veel rohkem.

Lilledest me ei tunne puudust sellepärast, et neist pole peaaegu mingit kasu. Kui vahest kord elus neid tarvis tulebki, siis võtame neid kauplusest nagu härrastele sobiv. Kevaditi õitsevad toomingad. Saame siis neid murda sületäied. Me ei kuule, et ööbikud ei laula enam. Ei kuulnud ju ennemgi, kui laulsid. Samuti on naabril sireleid. On naljakas, et kasvatab neid. Ja tore mees, et lubab murda. Oleme loodusearmastajad — vähemalt nelipühiks peavad olema kased toas. Neid saab ju ka poolmuidu lugematutest koormatest. Jõulukusedega samutigi — me ju ei tea, missugused on just varastatud kusagilt.

Oleme mõndagi kuulnud inglise kultuurist. Kuigi meid huvitavad rohkem inglise stiili aiad, oleme häm-

mastunud, kui näeme mitmesaja tuhande elanikuga linnasid, kus näiteks pole teatrit. On vaid nende aseained à 2 etendust öhtul. Läheme teistega ühes sisse. Ja meie tihti ei naera inglasega ühes Kastrozzade imetegude ja muude naljade üle. Hoiame ninad püsti ja paremal juhul mõtleme — see on lapsik. Samuti meie tihti ei naera ega tunne rõõmu nende lõpmatute lillepeenarde üle tänavate äärtes ja parkides. Või ärkame ja imetleme? Otsatud põõsastarad ka tööliste kodude ees. Ja piinlikult korras. Kardame, et neid pügatakse tihemini kui tarvis. Tunneme aga, et see tuleb armastusest. Seisataksime vaatlemiseks nobedaid kääre, kui eespool ei näeks sama pilti. Kas jälle ütlesime, et seegi on lapsik?

Parkides ääretu muru. Kaugelt usume, et on samet. Alguses oleme kimbatuses, sest tihti puuduvad teed. Paistavad üksikud puude ja põõsaste rühmad. Palju jalgpalli- ja tennisplatse. Näeme 4.—5. a. põngerjaid platsil mudivat väikese jalgpalli kallal, kõik dressides nagu instruktorigi. —

On lugematuid daaliaid St. James'i

Ka meil
leidub
korrashoitud
aedasid

Arvid Vilms

mõtteid

ümbrus on liileaed. Mitte üksnes sellepärast, et igal aastal korraldatakse lockidevaheline iluvõistlus. Oleme rõõmsad nähes 1935. a. võitjat Sonning Locki. Ja parajasti aednik korraldab oma hoolealuseid — lilli. Vist ta tunneb küll siin igat õit, et teab, missugune asendada uuega, kuigi neid on siin tuhandeid. Kahjatseb, et oleme tulnud nii hilja. Meile on siin nüüdki küllalt näha. Jääb jälle meelde üks väga päikese-paisteline nägu.

Maal on põllud üksteiest eraldatud põetud põõsastaradega. Harvem on näha viljapuid. Meil takistavad need harimist. Siin on põllud sellegipärast paremini haritud. Sügisel aetakse lambad põllule. Tarad on juba olemas.

Imetleme Derbyshire'i kaljurünkaid. Ja tunneme värinat, nähes lainetavat kasteheina Berkshire'i küngastel ja lõpmatutes orgudes. Meid äratab lennuki mootori mürin pea kohal. Ja tahaksime jälle olla kodus. Meil on

Forbury aed Readingis

Kolm nädalalõpu veetjat sirelitega

omad küngad ja särav lumi sinavate metsade vahel. Tahame ikka jälle minna Munamäele. Oleksime seal päris üksi. Vaataksime seda maad päikese paistel, mis on meie oma. Mõistame siis ka lauliku sõnu.

Me juba armastame ja istutamegi lilli ja asutame aedu. Ainult hakka-me tegema kõike veel hoogsamalt. Võib-olla vahest öeldakse siis, teil on halb maitse. Aga see on juba suur samm edasi. Täheandab, meil on juba maitse, kuigi mõne arvates halb.

Pisikeste asjade mõistmine teeb meid suureks. Ja mitte üksnes seesmiselt. Siis ka mõistame, miks inglased sõjas vaenlase laevadelt enne põhjalaskmist toovad ära inimesed. Ja oleme meiegi rõõmsad, et just neid nimetatakse maailma valitsejateks.

Meid on palju pahu. Aga meid on rohkem veel häid. Iga taim ja õis olgu meile tabu, millega ehime ja ehitame oma väikest kodu.

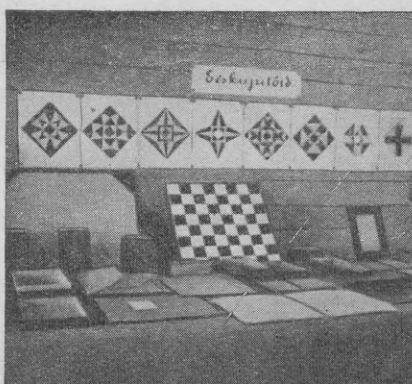
MEIE KOOLID

Ühenduses Soome-Ungri kongressiga korraldati rida näitusi, kõige laiaulatuslikum nendest oli küll pedagogiline näitus Tallinna kommertsgümnaasiumi ruumides. Näitus pakkus ülevaadet eesti haridustöö ulatusest ja üldiselt võiks seda lugeda õnnestunuks.

Külatajal oli võimalik jälgida haridusametite tegevust, alates lasteaiast kuni vabaharidustööni, mida korraldavad mitmesugused noorsoo ja seltskondlikud organisatsioonid. Lasteaia väljapanekutest jäi mulje, et

meil see ala pole jõudnud veel küllalt areneda. Lastel lastakse teha tarbetuid ja sageli maitsetuid asju, nii õpib laps tegema kunstlilli ja kõiksuguste kleebitud esemetega raamikesi ning karbikesi, mis üldse peaksid kuuluma kolikambrisse. Vähe tähelepanu on pööratud tuntud itaalia õpetaja Maria Montessori' süsteemile, mille peasiht on lapse tegevust juba lasteaias siduda mingisuguse praktilise harjumuse omandamisega. Lapsed Montessori lasteaias õpivad maast-madalast toimin-

Algkooli õpilaste käsitöid mõõdunud sügiselt Tartu koolide näitusel

Muljeid suurlaagrist

(Eesti skautide III suurlaager Paralepal.)

Ei ole väike see vaev, mis kulub skaudipoisi laagrisse pääsemiseks. Esmalt kulub umbes paar nädalat intensiivsele kodusele misjonitööle. Sest imelikul kombel ka kõige ükskõiksemad emad enne laagrit muutuvad äärmiselt hoolitsevaks ning ei julge kuidagi pojakest laagrisse lubada. Siin võib aidata ainult väga põhjalik ja veenev selgitustöö. Samuti tuleb isaga õige põhjalik finants-poliitiline konverents maha pidada.

Veelgi raskem aga on skaudijuhil. Kuna tema käsituses pea iialgi seda pole, mis „rattad käima paneb“, siis enne laagrit peab ta ränka vaeva nägema, et kokku saada kõige vajalikumatki laagrivarustist.

Kuid skaudipoiss on leidlik ning oskab nendest raskustest üle saada. Parim tunnistus on selleks need 2000 skauti, kes kiuste kõigile raskusile kogunesid Paralepa metsa.

Näib, nagu oleks põuasest taevast telke sadanud, sest nii järsku on laagriplats telkidega kaetud. Algul paistab, nagu oleks kogu see telkede hulk juhuslikult metsa alla paisatud, kuid lähemal vaatlusel ilmneb, et need telgid moodustavad metsa all ilusa ja korrapärase linna, pal-

jude linnaosade-all-laagritega. Igal linnaosal on muidugi oma eriline omapära, millega ta silma paistab. Nii annavad Soome all-laagritele ilme väikesed erkrohelised telgid, Tallinna kolooniale Pikk Herman, läänlaste asulale palkidest tore ja kooguga kaev: Sakala poisid paistavad silma hea isuga ning Tartu mehed terve unega.

Suurlaagris saavad populaarseks ainult naljasoonega mehed, sest nali ja hea huumor on laagris alati au sees. Nende abil saadakse ka sandematest olukordadest üle.

Tulevad kord õhtul Alutaguse mehed näljastena ja väsinutena laagrisse tagasi pikemalt retkelt. Laagri värvast aga vahib neile vastu suur must rist kirjaga „In memoriam“ ja risti taga laagriväljal lainetab vesi, millel ainult üks saabas ja pajakaas ujub. Torm nimelt oli vee lahesopis nii kõrgele ajanud, et laagri madalamad osad vee alla jäid. Päästemeeskond, kes Alutaguse laagri veel õigel ajal evakueerida suutis, sai hakkama selle völlanaljaga. Alutaguse poisid aga polnud papist. Lõdisesid õõ otsa märja käes ning teisel päeval, juba ehitasid uue laagri ning kirjutasid selle värvale väga sügavmõtteliselt: „Suur ja sügav meri, mil mõistan sind ometi?“

gute sooritamist, nagu saapapaelte nõõrimist, kinni- ja lahtinõõbitamist, sõlmimist, veekallamist ühest nõust teise, ilma et laudlina kannataks, jne. — seetõttu ka üsna väikesed mudilased riietuvad iseseisvalt, samuti katavad nad laua, söövad eeskujulikult, pesevad riistu, peavad korda oma tööruumides. Lapsi õpetatakse seltsimeheliikult käituma, tõrkujatele on ette nähtud eraldamisvõimalus, lapsed õpivad puhketunnil tasa liikuma, kärata kuulama õpetaja jutukesi ja töötama iseseisvalt.

Ülevaates algkoolide tööst oli huvitav tähele panna neid alasid, kus ilmneb õpilaste isetegevus — nii võis näha rida õpilaste valmistatud õppeabinõusid (muidugi õpetaja juhatusel) — nagu tabelid ränd- ja kodulindudega, siis kivide kogu, turba väljatöötamise töö käik, eesti ajalugu allegoorilises kujus jne. Huvi äratasid seinajalehed, see on paljude algkoolide harrastus. Harilikult on esimesel kohal päevasündmust käsitlev juhtkiri, siis uudiseid mitmesugustelt aladelt, küsimusivastuseid, lühiteateid koolielust, mõistatusi ja nalju. Kõik ajalehed on rikkalikult illustreeritud, nii et selle poolest on täiskasvanud ajalehed küll taga.

Huviga võis jälgida eesti algkoolide kirjavahetust teiste maade koolilastega. Peale ideelise aluse on sel kirjavahetusel ka oma praktiline siht — õpetada lastele võõra maa tundmist. Albumid, mida ühe maa koolilapsed valmistavad teise maa koolidele, koosnevad mitmesugustest postkaartidest, huvitavatest maakohtadest, joonistustest, fotodest, kuivatatud taimedest, riideproovidest, käsitööesemetest, markidest — neid albumeid on meie koolidel igast maailma-kaarest, ei puudu isegi Jaapani ja Hiina omad.

Keskkoolide osa pakkus ülevaadet mitmelt alalt, nende seas ka võõrkeelte õpetamise küsimuses. Väljapanekud sel alal olid peamiselt Prantsuse lütseumil ja Ungari kolledžil, eriti viimane esines huvitavate välja-

panekutega. Keel on elavaks tehtud loendamatu värviliste piltide, mängude ja tabelite abil, kõik on kaetud tsellofaniga, nii et ükski esä ei kaota midagi oma värskusest ja ilust tarvitamisel. Prantsuse keele õpetamise meetodist ei saanud kahjuks nii elavat ettekujutust, sest välja pandud olid peamiselt ainult õpperaamatud, ometi on üldtuntud Prantsuse lütseumi lõpetajate head saavutused prantsuse keele oskuse omandamises.

Täiendus- ja kutsekoolid esinesid väljapanekutega nii poiste kui ka tütarlaste käsitöös ja siin rõõmustaval viisil võis tähele panna suunda praktilisuse poole — nii valmistavad täienduskooli poisid lihtsaid tarbeasju plekist ja puust koduse majapidamise jaoks, osalt ka laste mänguasju. — Tütarlastele õpetatakse täienduskoolides otstarbekohaste ja ilusate riiete õmblemist lastele ja täiskasvanuile, mis neil tõesti rohkem tarvilik on kui maitsetute sohvapatjade valmistamine, mida sageli pole üldse kuskil võimalik tarvitada.

Siin on suur teene Tartu Naisühingu kutsekoolil. Selle kooli väljapanekute seas võis näha esemeid, mis valmistatud kõige lihtsamast materjalist, kuid nii õnnelikus värvi ja muistri kombinatsiooniga, et otse imesta. Suurt tähelepanu juhitakse kavandite valmistamisele, iga õpilane arendab sel viisil oma ilutunnet ja maitset.

Nõmme linna poiste täienduskoolilt oli eeskujulikke mööbli-esemeid ja Tartu linna täienduskooli tehnika osakonna elektrisesemed pälvisid tähelepanu. Kehtna esines oma erialaga — hoidiste demonratsiooniga. Kahju, et vabaharidustöö väljapanekud olid katkendilised, üksikud tabelid statistiliste andmetega ei suutnud edasi anda töö iseloomu ja ulatust, ainult Noorte Punane Rist oli väarikalt esitatud.

Et näitus oli korraldatud hõimukongressi puhul, siis oleks soovitatav olnud näha väljapanekuid ka Soomest ja Ungarist, loodame et tulevikus see teostatakse. V. P.

Kirjandus

Kaks romaani

TÕUSEV RAHVAS I

Jaan Kärneri romaan „Noor-Eesti kirjastusel 1936. See teos kuulub ajalooliste romaanide sarja, olgugi et 1905. aasta sündmused pole jõudnud kaduda veel teabkui kaugesse minevikku. Et vahemaa 1095. aastast kuni tänapäevani on olnud hoogne ning täis sündmusi, siis meie nagu ei märkaks, et selleks on kulunud kolmkümmend aastat. Kuid lugedes Jaan Kärneri äsjailmunud suurromaani, tundub 1905. aasta ja tänapäeva vaheline distants palju pikem ning hakkame nägema, kui palju mineviku tolmu on jõudnud tookordsele sündmusile pudeneda.

Romaan algab sajandi esimeste aastate aegse Tallinna topograafia ning välise ilme kirjeldamisega: kõigi nende pimedate, poriste, haisvate ning mustusse uppuvate sogaite agulitänavate esilemanamisega pole autor tahtnud lüüa ainuüksi vastava miljöö pilti, vaid ta on kogu selle kasimatusega sümboolselt atesteerinud ka tookordseid administraatoreid.

Tutvustanud lugejat 1905. a. tööliskonda kurnava ekspluateerimisega, teeb Kärner täiesti mõistetavaks, miks vabrikuis hakkas töölismass käärima ning tõusis ürgeliselt võimsa puhanguna, ilma et keegi oleks teda selleks jõudnud organiseerida ning kunstlikult virgutada. Sellist avar-ülevaatelist maalingut ei suudetaks luua ilma laialdase ning mitmekesise materjali läbiuurimiseta; kuid ka kuivast ajalooliste faktide esitamisest ei piisaks, et anda teesele sellist huvitavust, nagu seda evib „Tõusev rahvas“, vaid määravaks on siin ikkagi autori oskus ning kiindumus ainesse.

Vastavalt pealkirjale — „Tõusev rahvas“, ei evi romaan üksteisest esileküündivamaid peategelasi, vaid fookusesse on võetud kogu rahvuslik kollektiiv — eesti töölised, talupojad ja haritlased; olgugi et viimased oma teadlikkuse tõttu määravad liikumise suuna, on kogu see mass häälestatud rahvuslikult. Erandi moodustavad vahest ainult üksikud tõusiklikud varaahnitsejad, kes ei suuda vaadata kaugemale oma lävest.

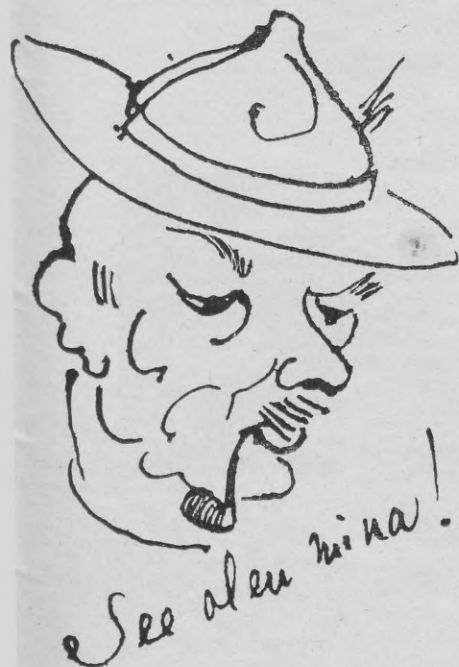
Kuid kogu see määratu liikumine ei omaks sellist dramaatilist võitluspinevust, kui tal poleks vastusurvet, mille moodustab peamiselt rüütelkond, kes kramplikult

hoides kinni oma privileegidest ning eesõigustest tahab säilitada oma juhtija positsiooni. Rüütelkonna heitlemist ning paiguti agoonilist visklemist ja rabamist on Kärner kirjeldanud päris huvitavalt, olles aga seejuures täiesti erapooletu ning objektiivne.

Nagu Ed. Vilde ajaloolisest teosest, nii on ka „Tõusev rahvas“ omistatud tähelepanu mõnele aadlikule naisisikule. Kuid Kärneri parunipreilike pole mitte romantiliselt unistav ning sentimentaalitsev tütarlaps, vaid suure eruditsiooniga seisusehke naine. Kindlasti pole Kärneril kavatsust sellise naistüübi ja ajakirjanik Varemil lähemast kokkupuutest lasta areneda suuremat romaanilist seika, vaid Adelheidi esitamisega on ta lasknud eestlasil ja sakslasil, seistes suud vastamisi, ütelda teineteisele oma arvamusi ning veendeid lausa näkku. Tähtsamat ning eestilisemat osa etendab seejuures kunstnik Alltoa, kuna ajakirjanik Varem avaldades kadakluse kalduvuse sümptoome püüab leida kompromisse, olles kogu romaani ähmasemaid kujusid, kellest me ei kuule sedagi, millise ajalehe juures ta töötab. Teose romaanlikkus poleks sellega ka sugugi vähenenud, kui autor oleks tähtsamad sündmused varustanud daatumitega.

Eriti huvitavalt ja täiesti usutavalt on esitatud kuberneri Bellegarde ja rüütelkonna peamehe Dellingshauseni vaheline vestlus, nii et tahtmatult kerkib küsimus, et kas autor pole selleks kasutanud otsest allikat — vanahärra Bellegarde asus ju läinud aastal Tallinnasse elama.

Laagri lõpul laulab nii mõnigi mees:

„Laul olgu lühike või pikk, peasi, et on õpetlik.“

Ja õpetlik on suurlaager tõesti.

Esitaks tuleks sinna saata õppereisile kõik need maksabaiged, kes kuulutavad meie noorsoo raugastumist. Seal nad alles näeksid elu ja noorustuld ning seda hoogu ja indu, millega meie noored aatelsi sihte taotleda suudavad.

Teises järjekorras oleks õpetlik kõigile noorsoojuhtidele ja haridustegelastele suurlaagrisse sõita. Kui neil siis ka veel poleks selge, kuidas eesti noorsugu organiseerida, siis nad lihtsalt ei oska näha neid paremusi, mida omab vaba isetegevuse kasvatusemeetod, seda suurt tööd, mis juba tehtud ilma mingi riikliku toetuseta, ja seda suurt tõmbejõudu skautluses, mis suudab poisse pidevalt kõita.

Skaut Toots

Õpet. Haameri visked: Vasemal prof. Saral ja paremal kõige kehakam skaut

Tähelepanav on ka asjaolu, et paljusid tegelasi on Kärner nimetanud nende õigete nimedega, mida ajal, millal nad veel elavad, vähemalt meil pole seni julgetud teha; kuid seegi on olnud teoses esinevate sündmuste jälgimisele aina kasuks. Pealegi pole mingit vajadust peita tegelasi varjunimede taha, kust lugeja peaks neid alles välja mõistatama, kuna ajajärku mittetundvale lugejale jääksidki tõelised kangelased varjukujude taha peitu.

Teose kompositsiooni kohta oleks varajane veel midagi lõplikult ütelda, kuna ilmunud on ainult romaani I osa; kuid et suuremad ajaloolised sündmused 1905. aasta liikumises ootavad kirjeldamisel järge, siis enamik ilmunust näib olevat järgnevatele osadele ainult ekspositsiooniks.

Kärneri ladus stiil teeb teose hästi loetavaks; suurim voorus, mida aga evib „Tõusev rahvas“, on ta põnevus. Teose huvitavusele on olnud see suuresti kasuks, et Kärner pole muutunud tendentslikuks, vaid ta laseb sündmustikel lahti rulluda ning esitab episoodid selliseina, et ta romaani äratav lugejaskonnas tõsist huvi.

August Gailit: ISADE MAA. Romaan. Noor Eesti kirjastus.

Pole kahtlust, et meie Vabadussõja ajaloo ümbervalamine ilukirjanduslikku vormi satub tänapäeval peagu ülepääsematuile raskusile, sest liialt värske ning lähedane on veel meile selle taust. Valdavas enamikus oleme ju kõik Vabadussõja kaasaegsed, kelle silmis ta pole suutnud omandada romantilis-heroilist oreooli, mida tavaliselt inimeslik fantaasia püüab omistada ammumöödunud rahvuslikele ning ühiskondlikele suursündmustele.

Kuid siiski — õnnelikult on suutnud seda ülesannet lahendada August Gailit juba tänapäeval; ja peamiselt just tänu sellele, et viibides sõjakirjasatjana rindel, võis ta kõiki neid lahingulisi elamusi kaasa teha ning vahenditult näha. Kõigist neist lahinguist osavõt misist oleks sellise romaani kirjutamiseks ikkagi vähe, kui autor ise ei omaks nii suurel määral fantaasiat, mis ta kirjeldisesse on puhunud tusedust ning pannud ta tegelased võimsalt ning jõuliselt elama. Kuskilgi ei muutu Gailiti kirjeldus lihtsaks protokolliliseks noteeringuks ega huvivaeselt kuivaks, vaid iga ta värvilaik on täis gailitlikku mahlakust ning jõudu. Olgugi et teos on kirjutatud patriootilises vaimus ning taotleb positivismi, ei tundu see sugugi programmiliselt tehtuna, sest iga sõna ning avaldatud mõte on omal kohal, ja peamiselt — mitte liialdatuna; ja selle usutavust aitavad aina tõsta humoristlikud vastassuunalised pisinükked, nagu

näiteks lk. 330: „Ajäl mil me valame rindel oma kallist verd, on nad salakavalalt, meie teadmata, juba korraldanud kohtuid, politseid; komandante, vangimaju...“ Sellised väljendused sõdurite suus polnud mitte tühipaljaks mõttetuks hooplemiseks, vaid selle esitamisega on Gailit tunginud palju sügavamale — tabanud eesti rindesõduri psüühilist olmust: tajudes eneseväarikust ning üleolekut, ei hoolinud sõdur tagalaasutistest ja administratsioonist kuigi palju, vaid meeleepärasemaks jäi talle ikkagi rinne, kus avarus oli täis vabadust ning tõrmitsevate uljust.

„Isade maa“ rindesõdurite võimatuna tunduvad jutustused loendamatuist vägitegudest ja vempudest pole tõelikkuses vahest leidnudki teostamist, pealegi kui neid ei jutusta mitte autor, vaid tema kujutatud tegelased, kes püüavad üksteise ees hiilata. Nii pole Gailit seesuguste sõdurite hooplevate juttudega tahtnudki edasi anda tõelist lahingut, vaid ainult analüüsitud oma tegelasi ning esitanud sõduritüüpe mitmesuguseis variatsioonides, kuid siiski rindel ühtlaselt kokku liitunud perena

Kuid meie Vabadussõjas oli küllaltki lahingulisi olukordi, mis tunduvad palju võimatumana kui esitab neid Gailit. See oli võimalik seetõttu, et Vabadussõja lahingud tihtigi arenesid tavalisest ning tolleks ajaks väljakujunenud sõjapidamiseviisidest ning lahinguist — seal ei heidetud tihtigi vaekausile ning polnud määravaks vastaste jõud, vaid just julge pealehakkamine ning vaenlase häbematu alavääristamine. Sellise rindesõduri mentaliteeti on Aug. Gailit oma „Isade maas“ päris õieti tabanud ning esitanud.

Eriti tähelepanav on aga see pinevus, millega autor kirjeldab tõelisi lahingustseene, kas või lk. 136—140 esinev mõisa vallutamine. Kõik see tundub täiesti usutav ja ilma kinoliku seigata.

Kitsamalt võetuna on „Isade maa“ ühe suure perekonna — kompanii draama, kus peategelasi on palju ning neile kõigile omistatud peagu samaväärne tähelepanu. Tegelaste rohkus on jällegi tingitud olukorrast — sõjast, mis ei küsi kellestki ega kelleltki, vaid sõbrad ning lahingukaaslased kord-korralt aina kaovad üksteise kõrvalt.

Romaaniga „Isade maa“ on Aug. Gailit lasknud meil isade maa lunastuseks tasutud väärtust näha pisut teisiti — mitte nii ja niimitu tuhat meest, vaid elusid, kel kõigil kunagi tuksles süda ja kes mõtlesid ning tajusid maailma — neile on see romaani monumendiks, mis pole kokku laotud mitte murenevatest kividest või beetonist, vaid elavatest sõnadest.

E. Kippel

Kevadine külv kirjanduspõllul

Aasta vahetusel ennustati käesolevaks aastaks rikkalikku kirjandustoodangut. Seni pole need ennustused jooksnud ka sugugi tühja. Sügiseks seevastu on oodata ehk veelgi suuremat lõikust kirjanduspõllul, nagu oletada lasevad kirjastuste ja kirjanikkude kavatsused.

Läinud aasta kõige produktiivsemaks kirjanikuks osutunud K. A. Hindreylt on oodata mõndagi huvitavat. Talvise töö tulemusena on tal valminud „Urmas ja Märike“ järg. Selles kirjanik jutustab eestlaste suurest sõjaretkest Rootsi ja Siguna linna hävitamisest. Selle kohaselt on autor pannud ka teose pealkirjaks „Siguna“.

K. A. Hindrey

Vaevalt on usutav, et Hindrey tänavu piirdub ainult selle romaani avaldamisega; on tõenäolik, et ta oma suviresi-

dentsis Pühajärvel valmis plaanitseb veel mõndagi huvitavat.

R. Rohul on sedapuhku valminud sõjajuttude ja mälestuste kogu „Kahuriliha“. Sesse kogusse on Roht koondanud mitu huvitavat sõjajuttu ja isiklike mälestuskilde maailmasõjast. Kirjanik ise on asunud suvekuiks Otepäele ja nagu kuuldu, ei veere tema aeg seal mitte üksnes suvitades vaid enam küll kirjutades. Käsil olla tal esialgu üks noorsoojutt.

R. Roht

Memuaaride autor J. Vahtra lõpetas hiljuti oma

J. Vahtra

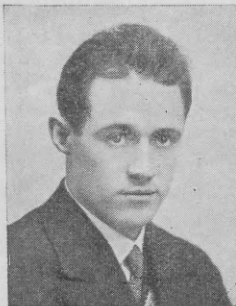
tõlge, mille järele lubab
ning kaduda ära sinna, kus leidub häid kalavesi.

A. Jakobson'ilt ilmub
esialgsete teadete järele O.-Ü.
„Noor-Eesti Kirjastusel“
„Vaestepatuste alevi“
teine trükk. Teose on autor
teise trüki jaoks põhjalikult
kohendanud ning see ilmub
endiselt kahes köites.

A. Jakobson

R. Sirgel on kuuldavasti
valmimas uus romaan, millele
autor on pannud pealkirjaks
„Must savi“. Selle aines-
tik haarab okupatsioonaaegseid
sündmusi Eestis. Romaani il-
mumist on samuti oodata süg-
seks. Kuulduste järele on kir-
janikul tänava katsetud veel
üks teos, kuid sedapuhku puu-
duvad selle kohta lähemad
andmed.

R. Sirge

Nooremast generatsioonist on Paul Viiding vii-
nud lõpule oma novellikogu käsikirja, mis ilmub sü-
gisel „Noor-Eesti“, kirjastusel. Sama kirjastuse välja-
andel ilmub veel V. Uibopuul jutustus „Värvate
all“.

Peale mõne aasta kestnud vaheaja on tänava uut
teost oodata veel Mats Mõtslaselt. Tal on käsil
praegu „Kevadised vood“ III osa. Samuti
ilmub veel Mõtslaselt „Kraavitajate“ neljas trükk.

Tõlkekirjanduse alal tuleb tähtsama üritusena mär-
kida L. Tolstoi maailmakuulsa romaani „Sõda ja
rahu“ tõlke avaldamist „Noor-Eesti“ Kirjastuse poolt.
See romaan on korra aastate eest küll juba ilmunud
eesti keeles, kuid nüüd müügil täiesti lõppenud. Sa-
muti on ka selle tõlge vananenud. Uus tõlge valmis-
tatakse romaani originaalväljaande järele ja sellesse tu-
levad sisse ka need kohad, millised olid omal ajal keela-
tud tsaristliku Venemaa tsensori poolt.

Louis Burlandi töödest ilmub O. Urgart'i tõl-
kes valimik pealkirja all „Puhtast südamest“.
M. Chomonskilt on kavas romaan „Armukadedus
ja meditsiin“, milline ilmub „Noor-Eesti“ kir-
jastusel Bernh. Linde tõlkes.

Populaarteadusliku kirjanduse alal on K. Põld-

2 tähtsat iluravi vahendit

Delila kreem

eemaldab ja hoiab ära kortsude tek-
kimise näonahal

Takema Kurgimahl

näonaha puhastusvahend, teeb naha
siidpehmeks, eemaldab naha kesten-
damise ja köömendamise.

Keemialaborat. „Takema“,
Tartus

maal valminud loodusteaduslikule ainekule rajatud
teos „Kodumets“, — ülevaade pool-ilukirjanduslikus
stiilis meie metsa taimestikust ning loomastikust. Po-
pulaarteadusliku kirjanduse hulgas tuleks tõsta veel
esile H. Lõnsi tööd „Libahundi“, milline ilmub
T. Kaarheit'i tõlkes, raamat saksa talupoegade elust-
olust kolmekümneaastase sõja päevilt täis patriootilist
meelsust ja ürgjõulist vahvust isamaa kaitsmisel.

Ülaltoodud märkmed on vaid väike osa sellest, mida on
oodata sügisel. Suurem osa neid uudiseid selgub hiljem,
eriti aga selles osas mis puutub algupärasesse ilukirjan-
dusse.

Aare Kariste: KULLAS JA PÕRMUS

Autor valgustab siin üsna omapäraselt ja huvitavalt
meie kirjanduses seni käsitamatu ala: haritud eesti tü-
tarlapse elu ja seiklusi Venes, kuhu neid tütarlapsi enne
sõda veeres hulganähtavalt teenistust otsima küll bonnidena,
üksiteenijatena jne. Romaan algab tsaristlikul ja lõpeb
enamisel Venemaal, on sündmustikult küllalt põnev,
nagu oli ka käsitledav ajajärk ja aitab mõndapidi kaasa
selle ajajärgu psühholoogia mõistmiseks.

Eriti värvirikkaks ja põnevaks osutub romaani lõpp-
osa, kus kirjeldatakse enamuse algpäevil Peterburis
maad võtvaid tapmisi, taudide rüüstamisi ja suureks pai-
sunud näljaaega. Üksi need pildid on otse jube-
dust-äratavalt õudsed. Kuna autor nähtavasti ise on üle ela-
nud ja kaasa näinud tolle aja sündmusi, siis esitab ta
need romaanis täie loomulikkuse ja usutavusega. Selle,
oma ainekule erilaadsuse poolest on A. Kariste „Kullas
ja põrmus“ ainulaadne teos eesti kirjanduses.

Parim restoran Tartus
on

Sinimandria

Suurturg 13, tel. 1—27

TARTU LINNAPANK

TARTUS, RAEKOJAS, TELEF. 2-32 JA 11-32

AKTIVA

Arvete seis 30. juunil 1936. a.

PASSIVA

Kassa	68.840.62
Hoiuarved	416.951.34
Väärtpaberid	332.781.99
Väärtused	5.594.32
Diskonteeritud vekslid	2.955.530.74
Tähtajalised laenud	28.300.—
Kontokorrent laenud	840.160.44
Korrespondendid	93.969.52
Garantii deebitorid	65.474.43
Mitmesugused deebitorid	3.000.—
Vallasvara	15.004.15
Kulud	39.318.62
Muud aktivad	11.041.66

Kokku: 4.875.967,83

Põhikapital	295.559.22
Tagavarakapital	37.776.19
Amortisatsioonikapital	8.535.64
Hoiusummad	4.211.645.99
Kontokorrent arve Eesti Pangas	30.075.05
Korrespondendid	42.770.20
Väljaantud garantiid	65.474.43
Mitmesugused kreditorid	3.000.—
Tulud	168.652.58
Muud passivad	12.478.53

Kokku: 4.875.967,83

TOIMETUSELE SAADETUD:

- Nädal pildis nr. 11—14.
- Eesti Naine nr. 7 ja 8.
- Üliõpilasleht nr. 7.
- Taluperenaine nr. 7.
- Muusikaleht nr. 5/6.
- Eesti Noorus nr. 6 ja 7.
- Eesti Kirjandus nr. 6.
- ERK nr. 4/5.
- H. B. Rahamägi: „Jumala riigi palve“. Eesti Kiriku väljaanne, 1936.
- Kiriku Elu nr. 7.
- Eesti Raudtee nr. 3.

Fotoamatööre

ajakirja lugejate ja sõprade hulgast palume meile saata ülesvõtteid, mida ajakirjas avaldaksime. Fotodest palume saata peamiselt žaanrifotosid ja ka maastikupilte.

Toimetus

„Tänapäev“ ilmub üks kord kuus. Tellimishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90. Üksiknumber 35 s. Vastutav toimetaja E. ROONE. Väljaandja O.-Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“, Gustav-Adolfi 8, Tartu, tel. 2-66. Toimetuse ja kirjade aadress: „Tänapäev“, Tartu, Gustav-Adolfi 11, Postk. 76. Ilmus 1. augustil 1936. — Toimetuse kõnetunnid kl. 11—12 ja 3—4, telef. 14-29.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikiri saadetakse tagasi siis, kui selleks on lisatud mark. Ilmub iga kuu esimestel päevadel.

Hooajaks

kohale jõudnud

värskeid

väetisaineid,

kõrges kvaliteedis

kütte- ja määrdeõlisid,

balata-,
nahk-,
kaamelikarva- ja
kummi-

masinarihmasid,

ehitusmaterjale

suures valikus soovitab

TARTU EESTI

MAJAND. ÜHISUS

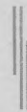
Tartus, Holmi tän. 12–18.

OSAKONNAD:

Tartus, Võru tän. 4.
Söögiturg 3.
Pukas, Rāpinas, Puhjas,
Kavastus ja Kambjas.

TARTU TRIIKPESUVABRIK

TARTUS, SÖÖGITURG 4,
TELEF. 2-22

VALMISTAB

ÜKSIKTELLIJAILE JA ÄRIDELE

TRIIK- SÄRKE

INGLISMAALT PÄRITOLEVAST
HEAST RIIDEMATERJALIST.

MOODSAD MUSTRID.
RIKKALIK VALIK.

Valmis särgi hinnad alates
kr. 6.80 ja kallimad.

TELLIMISI VÕETAKSE VASTU:

Vabriku õmblustöökogas: Söögiturg 4, II korral.
Riietepressimistööstus „MEMPHIS“ – Suurturg 3.

A/S

„D. Mirvitz & pojad“

Tallinn, S. Tartu mnt. 13. — Tartus, Raekoja 6.

Soodsam ostukoht

majatarvetes

Tartu näitus

4.—7. septembrini 1936. a.

Rutake aegsasti ülesandmisega.

Büroo: Näituse 31, tel. 101 (büroo), 26 (direktor)

Eesti Põllumeeste Selts, Tartus

A./S. KAUBA PANK

TARTUS, SUURTURG NR. 12, OMA MAJAS. ÜLDTELEFONID 1—83
JA 9, JUHATUSE TELEFON 2-09.

AKTIVA

ÄRISEIS 30. JUUNIL 1936. a.

PASSIVA

Kassa	Kr.	137.230.17
Hoiuarved	"	349.366.29
Väärtpaberid ja välisraha	"	75.855.07
Laenud	"	2.238.582.06
Korrespondendid	"	17.392.32
Liikumata ja liikuv varandus	"	362.131.35
Kulud	"	43.451.79
Muud aktivad	"	6.748.08
	Kr.	3.230.757.13

Põhikapital	Kr.	300.000.—
Tagavarakapitalid	"	173.601.15
Hoiusummad	Kr.	473.601.15
Rediskont ja konto-korrent	"	2.007.283.56
Korrespondendid	"	535.490.02
Tulud	"	9.788.18
Muud passivad	"	115.153.—
	Kr.	89.441.22
	Kr.	3.230.757.13

Väärtused depoo: Kr. 2.885.117.25

Inkasso dokumendid: Kr. 63.300.19

TOIMETAB KÕIKI PANGAOPERATSIOONE

ANNAB LAENE heade kindlustuste vastu. Laenajalt liikmemaksu ega lisavastutust ei võeta. VÕTAB RAHA HOIULE, makstes ajakohast protsenti. SAADAB RAHA igasse kodumaa linna ja alevisse. GARANTIID riigihangete, töölepete ja avansside kindlustuseks. TOIMETAB SISSENÕUDMISI vekslite ja muude dokumentide järele. OSTAB JA MÕÜB välisvaluutat. Asjaajamine kiire ja korralik.

KINDLUSTUSE A.-S. EESTI LLOYD

Töötab puht Eesti kapitaliga ja Eesti tuntumate majandusteadlaste juhtimisel.

Tartu Peaesindus **A.-S. KAUBA PANK.**
JUHATUS.

Hind 35 senti